

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

Департман за економику пољопривреде и
социологију села

Јелена Марјановић

дипл. агроекономиста

**УЛОГА ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ У
АГРАРНОМ РАЗВОЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2018.

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

**Департман за економику пољопривреде
и социологију села**

Кандидат
Јелена Марјановић

Ментор
др Катарина Ђурић

**УЛОГА ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ У
АГРАРНОМ РАЗВОЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2018.

КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНУ И ОДБРАНУ МАСТЕР РАДА:

Др Катарина Ђурић, ванредни професор,
У.Н.О. Економија, Пољопривредни факултет,
Нови Сад, ментор

Др Зоран Његован, редовни професор,
У.Н.О. Економија, Пољопривредни факултет,
Нови Сад

Др Дејан Јанковић, ванредни професор,
У.Н.О. Социологија, Пољопривредни факултет,
Нови Сад

САДРЖАЈ:

РЕЗИМЕ

SUMMARY

1. УВОД.....	1
2. ЗАДАТАК И ЦИЉ РАДА.....	4
3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА.....	6
4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	8
4.1. УЛОГА И ЗНАЧАЈ САВЕТОДАВНОГ РАДА У ПОЉОПРИВРЕДИ.....	8
4.2. ГЕНЕЗА ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	12
4.3. АКТУЕЛНО СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ СРБИЈЕ.....	23
4.3.1. Законодавно правни оквир пољопривредног саветодавства у нашој земљи.....	23
4.3.2. Начин организације пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији.....	30
4.3.3. Задаци и функције пољопривредне саветодавне службе.....	44
4.3.4. Начин финансирања пољопривредног саветодавног рада.....	49
4.3.5. Кадровски потенцијал пољопривредне саветодавне службе у Србији.....	56
4.4. СТАВОВИ ПОЉОПРИВРЕДНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ О ПОЉОПРИВРЕДНОЈ САВЕТОДАВНОЈ СЛУЖБИ.....	61
4.4.1. Опис подручја на коме је вршено испитивање ставова пољопривредника.....	61
4.4.2. Интерпретација резултата анкете.....	62
4.4.3. SWOT анализа.....	69
4.5. ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	72
5. ЗАКЉУЧАК.....	80
6. ЛИТЕРАТУРА.....	82
7. ПРИЛОЗИ.....	86

РЕЗИМЕ

Имајући у виду значај пољопривредне делатности за Републику Србију, потребно је стално тражити начине за њено унапређење. У овом раду приказано је пољопривредно саветодавство Републике Србије, као једно од главних фактора аграрног и руралног развоја. Тренутно стање, које није баш на завидном нивоу, поставља питање могућности даљег развоја и унапређења саветодавног рада. Анкетирањем пољопривредника добијени су подаци о томе шта је то што по њиховом мишљењу спречава веће коришћење и побољшање саветодавног рада, као и то који су главни разлози коришћења и главне препреке због којих не користе саветодавне услуге. На основу добијених и анализираних података, добијена је слика о перспективама развоја пољопривредног саветодавства Србије.

Кључне речи: пољопривредно саветодавство, унапређење, пољопривредници, развој, саветодавни рад

ROLE OF AGRICULTURAL ADVISORY SERVICES IN AGRARIAN DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA

SUMMARY

Bearing in mind the importance of agricultural activity for the Republic of Serbia, it is necessary to constantly look for ways to improve it. This paper presents the agricultural advisory service of the Republic of Serbia as one of the main factors of agrarian and rural development. The current situation, which is not quite at an enviable level, raises the question of the possibility of further development and advancement of advisory work. Farmers' surveys provide information on what is what in their opinion prevents greater use and improvement of advisory work, as well as the main reasons for their use and the main obstacles for which they do not use advisory services. On the basis of the obtained and analyzed data, an image was presented on the prospects for the development of the agricultural advisory service of Serbia.

Key words: agricultural advisory, advancement, farmers, development, advisory work

1. УВОД

Аграрна политика представља део опште економске политике и може се посматрати као програм за управљање и развој аграра. Циљеви аграра су подложни променама и првенствено зависе од постојећег стања у аграра, од привредне развијености земље, карактера аграрних односа, природних услова, развијености производних снага у пољопривреди као и од међународног положаја дате земље у економском и политичком смислу.

Да би аграрна политика била примењива у пракси, потребно је изградити институционални систем, посредством којег ће бити омогућено њено спровођење. Један од институционалних систем задужен за примену аграрне политике представља „Пољопривредна саветодавна служба“.

Остварујући своје циљеве и задатке, пољопривредна саветодавна служба, има снажан утицај на аграрни и рурални развој.

Према статистичким подацима, рурална подручја у Републици Србији заузимају значајан део територије (2/3) и у њима живи око 50% укупног становништва. Будући да је доминантан део територије и популације наше земље сконцентрисано у руралним подручјима, анализа пољопривредне саветодавне службе поима се као важан сегмент истраживања.

Сходно проблемима који прате пољопривреду и рурална подручја наше земље, а то су незадовољавајући животни стандард, ниска конкурентност пољопривредне производње, низак степен диверзификације руралне економије, неповољна старосна и образовна структура руралног становништва, неопходно је стално праћење и побољшање процеса рада саветодавне службе, у циљу њеног ефикаснијег рада.

Пратећи улогу и значај пољопривредног саветодавства у савременим условима Марковић (2004) истиче да су циљеви и задаци пољопривредне саветодавне службе условљени локацијом, временом и корисницима саветодавних услуга . Међутим, без обзира на ком се степену развијености налази једна земља, активности саветодавне

службе у пољопривреди требало би да буду: (1) двосмерно информисање; (2) пружање услуга; (3) едукација и обука; (4) експерименти и (5) повезивање и сарадња. (Марковић, К. 2004.)

Кроз спровођење наведених активности, пољопривредна саветодавна служба обезбеђује економско побољшање носилаца пољопривредне производње, као и руралног становништва уопште. Техничко-технолошко унапређење пољопривреде сматра се једним од традиционалних циљева и задатака које има саветодавни сектор у пољопривреди. Пружање моралне и материјалне подршке пољопривредницима још је један од циљева пољопривредног саветодавства у савременим условима, чије остваривање, по правилу, доводи до враћања поверења пољопривредника у државу и њене институције.

Саветодавни послови у пољопривреди обављају се ради подизања општег нивоа знања пољопривредних произвођача и њихове информисаности, повећања конкурентности и модернизације пољопривредне производње, повећања профитабилности производње и квалитета производа, увођења производње здравствено безбедне хране, подстицања интересног удруживања пољопривредних произвођача, очувања природних ресурса, заштите животне средине и побољшања услова живота и културе живљења на селу, а самим тим и руралног развоја. (<https://www.psss.rs/psss.html>)

Да би научна достигнућа била примењена у пољопривредној производњи на сеоским газдинствима, неопходно је учешће пољопривредне саветодавне службе. Пољопривредне саветодавне службе (или пољопривредне стручне службе) баве се применом научних и стручних достигнућа у пољопривреди односно трансфером знања у непосредну праксу (Новковић, Шомођи, 2001). Пољопривредна саветодавна служба повезује произвођаче и државне институције које се баве проблемима аграрне политике. Пољопривредна саветодавна служба извршавањем сопствених задатака организовано, ефикасно и рационално треба да омогући да се пренесу научна достигнућа у праксу и на тај начин допринесе развоју пољопривредне производње на сеоским газдинствима. То значи да је један од услова за унапређење пољопривредне производње на сеоским газдинствима пољопривредна саветодавна служба и од улагања средстава у развој пољопривредног саветодавства зависи и развој саме пољопривреде.

Двосмерно информисање је веома битно када је реч о саветодавном раду. Путем њега саветодавци добијају информације од пољопривредника о њиховим потребама и захтевима, као и проблемима, а исто тако на основу тих информација, саветодавни кадар се труди да на најбољи могући начин пружи потребна знања и информације пољопривредницима и омогући им лакшу и успешнију пољопривредну производњу.

Веома је битно и учешће односно партиципација пољопривредника у различитим облицима саветодавног рада. Наиме, да би саветодавни рад постигао што боље ефекте и задовољство код пољопривредника, потребно је да се пољопривредници што више приближавају саветодавству и стручњацима. Кроз различите видове семинара, трибина и организовања различитих радионца за пољопривреднике, долази се до све већег броја важних информација које саветодавци добијају од сељака и на тај начин поспешују свој рад и истовремену пружају квалитетне услуге пољопривредницима. Дакле, потребно је што веће учешће и укључивање пољопривредника у саветодавним активностима, јер се на тај начин омогућује двосмерно информисање, добијају се боља слика о стању и захтевима пољопривредника, а исто тако се и они боље информишу и разумеју саветодавни рад и његове предности. Сарадња пољопривредника са различитим образовним и научним институцијама од великог је значаја за напредовање њихове производње, као и за бољи и успешнији рад тих институција, које на основу те сарадње и међусобне комуникације, добијају све потребне информације за свој истраживачки рад.

2. ЗАДАТАК И ЦИЉ РАДА

Пољопривреда је привредна делатност која осим производа намењених исхрани становништва, обезбеђује и незамењиве сировине за фармацеутску и текстилну индустрију, али и грађевинарство. Поред тога, нуспродукти пољопривреде постају све траженији и као алтернативни извори енергије.

Због свих ових предности и користи, које пољопривреда има за људско друштво, неопходно је стално тражити нове начине унапређења пољопривредне производње.

Циљ овог рада јесте сагледавање ПСС¹ Републике Србије, њена генеза од почетка појављивања првих облика саветодавног рада у пољопривреди, па све до њеног тренутног стања, њених предности и недостатака, као и могућности унапређења и развоја. Да би била добијена јасна слика о стању и развоју саветодавне службе, кроз овај рад представљен је кадровски потенцијал пољопривредне саветодавне службе, који представља главни фактор квалитета обављања саветодавног рада и анализирани су подаци добијени од стране пољопривредника, који значајно доприносе стварању јасне слике о коришћењу и квалитету саветодавног рада, а исто тако и о потребама наших пољопривредника, које представљају кључ покретања и развоја саветодавства.

Основни задатак овог мастер рада представља уочавање и приказивање утицаја пољопривредног саветодавног рада на развој пре свега пољопривреде, а онда и руралног подручја уопште. Остваривањем својих задатака и циљева, саветодавна служба остварује значајан утицај на пољопривреду, на њен развој и унапређење. Највећи утицај на саме пољопривреднике ПСС остварује путем едукације и информисања. Путем едукације, преноси знања технологије производње, повећања производње и модернизације на пољопривреднике, што има значајан утицај на побољшање пољопривредне производње. Информисање је подједнако битан задатак саветодавства и оно се углавном односи на информисање пољопривредника о актуелним мерама и подстицајима државе путем аграрне политике у виду различитих субвенција, кредита, као и ЕУ фондова. Овај задатак је један од најбитнијих за

¹ ПСС- Пољопривредна саветодавна служба

пољопривредно саветодавство, имајући у виду да највећи број пољопривредника није довољно информисан о предностима и погодностима које пружа саветодавна служба обављајући свој рад, што додатно представља проблем адекватне и оптималне пољопривредне производње, као и недовољног коришћења саветодавних услуга.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Имајући у виду да је проблематика заступљена у раду друштвено-економског карактера, у раду ће бити примењене квалитативне и квантитативне методе истраживања.

Квалитативна истраживања обезбедиће доношење закључака применом историјског, дескриптивног и компаративног метода. Применом историјског метода ће бити извршена анализа генезе пољопривредног саветодавства у Републици Србији. Применом дескриптивног метода сагледаће се тренутно стање и проблеми саветодавства. Применом компаративног метода вршиће се поређење саветодавног система у пољопривреди у Републици Србији и могућности његовог развоја у односу на друге земље.

У овом раду ће поред осталог бити спроведена и метода анкете за испитивање пољопривредника о личним ставовима према саветодавству. Помоћу ове методе, биће испитани ставови одређеног броја пољопривредних газдинстава са подручја Републике Србије о њиховим мишљењу везаном за функционисање саветодавне службе. Подаци добијени анкетањем газдинстава ће бити обрађени применом стандардних статистичких метода и графички приказани. Узорак на коме ће се вршити истраживање броји 20 пољопривредних газдинстава са територије АП Војводине и Централне Србије. У узорку ће учествовати пољопривредна газдства различитих категорија, посматрано према величини расположивих производних капацитета и остварених прихода. На основу овог испитивања биће донета оцена о коришћењу услуга саветодане службе, као и о мишљењу пољопривредника о квалитету и начину пружања саветодавних услуга. Анкетање ће се спроводити путем индиректног анкетања, односно путем упитника са питањима отвореног типа. Што се тиче самог узорка за спровођење анкете, ради се о малом планском одабраном узорку. Упитник ће бити дизајниран за специјално истраживање проблематике пољопривредног саветодавства и задовољности пољопривредника пруженим услугама. Такође, у раду

је заступљена SWOT анализа, као метода приказа предности, слабости ПСС, на које утичу интерни фактори и шанси и претњи, које се налазе под утицајем екстерних фактора.

Извори података који ће бити анализирани у овом истраживачком раду су извештаји и публикације како значајних светских институција тако и свих релевантних институција из области пољопривреде у Републици Србији. Поред овога, користиће се разматрања и закључци различитих студија из области аграрне политике и руралног развоја, монографије, публикације, чланци итд.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

4.1. УЛОГА И ЗНАЧАЈ САВЕТОДАВНОГ РАДА У ПОЉОПРИВРЕДИ

Примарни аспект са ког треба посматрати пољопривредно саветодавство је његова улога у општем аграрном и руралном развоју. Своју улогу у развоју пољопривреде и села, пољопривредно саветодавство остварује кроз велики број функција и задатака. Својим активностима доприноси економском развоју пољопривреде, што се остварује реализацијом низа циљева, као што су: повећање економичности, рентабилности, продуктивности производње, повећање добити по јединици капацитета, рационализација пословања, рада и производње, оптимизација производне структуре, као и усклађивање са потребама и захтевима тржишта.

Четири основне функције које треба да испуни саветодавство јесу: (Петровић, Јанковић, 2010.)

- Да пољопривредна саветодавна служба треба да делује као посредник између институција које су задужене за развој пољопривреде и циљних група. Остварујући ову функцију најновији истраживачки резултати преносе се у пољопривредну праксу и постају доступни пољопривредницима на начин на који их они могу размести и применити, а исто тако се добијају информације о потребама фармера за технологијом
- Трансфер и прилагођавање научних достигнућа способностима и потенцијалима ситнијих пољопривредника-сељака, преко којег се наглашава саветодавни рад са свим категоријама пољопривредника, нарочито ситнијим произвођачима, јер они често бивају запостављена категорија у саветодавном раду
- Формализација развојних и других служби, која доприноси структурисању нових институција, које могу у великој мери утицати на развој пољопривреде

- Мобилизација, у форми мотивације и рада на оспособљавању маргиналиних група

По овом схватању, саветодавство представља институцију која треба да помогне да се код руралне популације прошире знања и информације, да се појача мотивација и вештине јер ови фактори представљају главну препреку у развоју. Саветодавство треба да води бригу о циљеваима попут производње хране и исхране становништва, континуираној модернизацији пољопривреде и очувању природних ресурса. Према томе саветодавство је усмрено на следеће активности: производно-техничка питања у пољопривредно производњи, менаџмент, социо-економска и институционална питања, пружање савета и информација о коришћењу субвенција, добијање кредита, прибављање инпута, вођење књиговодства на газдинству, конкурисање за субвенције у националним, али и међународним фондовима, као и саветодавство по питању екологије и заштите животне средине која данас има велики значај.

Претпоставка је да је без едукованих и компететних пољопривредних произвођача, који примењују савремену технологију немогуће остварити развој пољопривреде, а тиме и одређене аспекте руралног развоја.

Улога пољопривредне саветодавне службе је унапређење пољопривредне производње, биљне или сточарске, на имањима произвођача и задруга, увођењем нових сората и хибрида пољопривредних биљака и раса домаћих животиња, као и увођењем савремених технолошких решења у производњу. Пољопривредне саветодавне службе су битне за трансфер знања и информација у пољопривредну производњу.

Основне функције саветодавства јесу оспособљавање и мотивација локалног становништва за делање на основу сопствених иницијатива и сарадња у развоју нових форми организације, едукација локалног становништва, пренос информација, помоћ при решавању проблема, развијање саветодавних садржаја и метода, планирање саветодавног рада и оценивање саветодавног рада. Поред основних присутне су и додатне функције саветодавства, пре свега обезбђивање инпута за пољопривредну производњу, помоћ у складиштењу, маркетинг, експериментални рад, или чак обезбеђивање инфраструктуре.

Јасно је да је пољопривредно саветодавство представља само један од инструмената аграрног и руралног развоја. То значи да је добра организација саветодавства, али и

система знања и информација уопште само један од услова развоја пољопривреде и села. Поред саветодавства морају бити испуњени још неки услови, пре свега мора бити присутно постојање тржишта пољопривредних производа, мењање и развој нових технологија у пољопривреди, локална доступност пољопривредне опреме и инпута, постојање стимулација које мотивишу фармере и чине профитабилним већу производњу, као и транспортни услови у руралним подручјима. Уколико неки од ових или слични услова нису задовољени, од саветодавства се не очекује велика ефикасност. Своје ефекте остварује само у комбинацији са другим инструментима аграрне и руралне политике као што су политика цена, пореска политика, субвенције, кредитна политика.

Да би саветодавна служба могла да обавља и задатке у области руралног развоја и развоја локалних сеоских заједница, потребно је да је она на високом степену организованости и обучености саветодаваца за такве задатке, што је условљено финансијским могућностима, постојањем различитих традиција саветодавног рада, адекватним стратегијама развоја.

Проблем руралног развоја је веома сложен и подразумева познавање различитих детерминанти које превазилазе и сам појам руралног. Не може се очекивати да пољопривредни саветодавци брзо овладају знањима потребним за саветодавне програме руралног развоја. Саветодавна служба има своје место у реализацији оваквих циљева, пре свега зато што су саветодавци свакодневно присутни у руралним подручјима и мање-више постају део сеоског друштвеног живота и често се претварају у некога у кога локална популација има поверења („стручњаци за све“).

Остварујући циљ трансфера технологије, саветодавна служба врши и модернизацију, односно осавремењавање пољопривредне производње. Оспособљава пољопривреднике за успешније управљање газдинством, помаже пољопривредницима да повећају доходак на газдинству, усмеравају развој локалне заједнице, чиме доприносе укупном аграрном и руралном развоју. Такође усмеравају рурално становништво на очување обновљивих и необновљивих природних ресурса и животне средине, односно на одрживи развој. Дају информације фармерима о стању на тржишту и помажу им да своју производњу ускладе са захтевима тржишта и доприносе развоју предузетништва у пољопривреди и на селу. Пољопривредне саветодавне службе подстичу стварање асоцијација произвођача и других група на

селу путем којих се превазилази проблем развоја и конкурентности одређење пољопривреде. Ширењем информација, подстицањем образовања и едукације руралног становништва, пољопривредна саветодавна служба такође доприноси развоју пре свега руралног становништва, а онда и укупног руралног подручја.

4.2. ГЕНЕЗА ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

С обзиром на велики значај пољопривреде за нашу земљу, пољопривредна саветодавна служба и њене претече су имале велики значај током читаве историје њеног стварања и развоја, пре свега као један од битних фактора развоја на подручју целе наше земље.

Сматра се да су на подручју Србије прве саветодавне институције за унапређење пољопривредне производње основане средином XIX века и за овај период се везује оснивање различитих институција, као што су:

- Државна економија у Топчидеру (1851. година)
- Ергела у Љубичеву (1851. година)
- Сточарског завода у Добричеву (1852. година)
- Бироа за гајење животиња у Пожаревцу (1853. година)
- Окружне пољопривредне станице,
- Српско пољопривредно друштво и
- Савез земљорадничких задруга

Различите установе обављале су послове везане за саветодавни рад у складу са потребама и тадашњом ситуацијом у земљи. У временском периоду пре Другог светског рата, значајан утицај имало је Српско пољопривредно друштво, које је кроз своје организације пружало одређене видове изложби, такмичења, предавања и огледе везане за пољопривреду. У овом периоду се отвара и већи број средњих и нижих пољопривредних школа. Закон о организације пољопривредне службе је за време Краљевине Југославије био основ за увођење и ширење иновација у пољопривреди читаве земље, а на основу овог Закона се такође отворио већи број пољопривредних станица и завода.

1853. године оформљена је Катедра историје и агрономије на Лицеју у Београду, а за њеног старешину именован је Јосиф Панчић. Поред других предмета Панчић је на Лицеју, а потом Великој школи, предавао осим ових набројаних и друге предмете

између осталих природопис и пољску агрономију. Тиме је уведена настава пољопривреде, јер се пре тога о томе учило у Немачкој и другим земљама.

Шездесетих година 19. века почиње убрзанији економски развој Србије. У земљи се формирају групе људи образованих у иностранству. Најквалитетнији кадрови ангажовани су у образовању, различитим областима науке, у државној управи и политици. Став ових људи био је да нема напретка Србије без унапређења њене пољопривреде. Један од њих Милован Спасић постављен је за начелника Економског одељења Министарства финансија, са задатком да брине о исхрани становништва у градовима. Спасић предузима низ мера и придобија подршку кнежевог намесника Миливоја Блазнавца за идеју оснивања Друштва за пољску привреду. Влада је одобрила предложена правила, а на првом ванредном збору 1869. године званично је основано Друштво за пољску привреду. (Перић, 2004)

Друштво је имало значајну подршку од стране државе. Одобрено му је да врши огледе у Топчидеру и Љубичеву (ергела у Пожаревцу основана 1851. године). Финансирање рада потицало је од државе као њеновог саветодавног тела, а Друштво је радило путем подружница, а популаризује се и код сељаштва. 1869. оно заснива огледно добро у Шапцу а 1872. године подиже ту и расадник, где се врше и прве научне агрохемијске анализе. Друштво 1870-1874. организује прве пољопривредне изложбе у Београду и Крагујевцу, а касније низ сточарских изложби и од 1879. године редовну јесењу изложбу у свом дому. Развија велику акцију растурања пољопривредних машина и бољег семена, уводи плодоред и сетву крмног биља, оснива воћне и лозне расаднике у земљи, а путујући учитељи одржавају стручна предавања и калемарске курсеве. Друштво дели награде за примерну агротехнику и зоотехнику, подржава земљорадничке задруге и доприноси њиховој организацији. (Група аутора, 1970).

1881. године, Друштво за пољску привреду мења назив и од тада функционише као Српско пољопривредно друштво. Пре оснивања друштва, покренут је „Тежак“ гласило Друштва, у фебруару 1868. године. То је најзначајнији подухват у издавачкој делатности друштва кроз целу историју. Овај часопис излазио је до 1941. са прекидима у време ратова (и Тимочке буне). У „Тежаку“ су се објављивали стручни чланци, упутства, расписи и наредбе из обласити пољопривреде. 1882. године отвара се читаоница Друштва са десетинама часописа из иностранства, а од те године почео је излазити популарни Пољопривредни календар. (Перић, 2004).

Друштво је било главни покретач српске стручне пољоприврдне литературе, и у току свог рада достигло је 40000 чланова и готово 200 подружница, а престало је са радом 1946. године. (Шеварлић, 2003). Током свог рада допринело је стварању многих школа, као што су: Средња пољопривредна школа у Пожаревцу (1872.-1882.) под називом „ Земљоделска шумарска школа, а касније је прерасла у пољопривредну школу, затим нижа пољопривредна школа у Краљеву, Школа за винодеље и вочћарство у Букову (1891.) и Ратарска школа у Шапцу (1904.). (Перић, 2004.)

Прва кредитна земљорадничка задруга оснива се у Вранову – Смедерево 1894. године, а затим и у 4 села смедеревског краја. 1895. године оснива се и Савез српских земљорадничких задруга, а 1898. уведена је настава пољопривреде у основне и грађанске школе. Године 1899. године основана је пољопривредна и огледна станица у Топчидеру (која је у Краљевини Југославији променила назив у Пољопривредна огледна и контролна станица), која је поред свих имала и задатак „да врши све пољопривредне, научне и практичне огледе и испитивања... да врши све пољопривредно-хемијске анализе” (Перић, 2004).

Према Марковић (2004.) први значајни помаци пољопривредног образовања и школаства учињени су у периоду између два светска рата. У том периоду се оснива Пољопривредни факултет у Београду 1919. године. Овај факултет је 1932. добио назив Пољопривредно-шумарски, а 1949. године подељен је на два факултета Пољопривредни и Шумарски. , Након оснивања Пољопривредног факултета уследило је и оснивање Пољопривредне школе у Ваљеву, на основу указа Краља Александра Карђорђевића 1921. године. Након ове школе, основана је и Пољопривредна школа „Рајко Боснић“ у Букову (Неготин) . Такође се оснивају Заводи специјализовани за поједине сегменте пољопривреде и појављују се први пољопривредни часописи. Једна од најбитнијих ставки овог периода јесте и развој пољопривредних добара, која су представљала веома важан инструмент за испитивање тадашње технике и технологије.

Период интензивних активности везаних за пољопривредно знање и образовање у Србији започиње након Другог светског рата. Тада долази до оснивања све већег броја пољопривредних школа и факултета, као и бројних завода и института за научно-истраживачки рад.

Након Другог светског рата главне карактеристике домаће пољопривреде и привреде уопште, биле су пре све колективизација и удруживање, односно одузимање ситних поседа сељацима, како би се створиле сељачке радне задруге. Овај период пратила је и идеја да је друштвени сектор једини који може да изврши модернизацију и унапређење пољопривреде.

Године 1952. оснивају се такозване „Реонске станице за заштиту биља“ и оне представљају претечу данашњих облика саветодавних станица. Њихов задатак је био обучавање и ширење знања о примени средстава заштите и оспособљавање за самостално обављање заштите. Срески савез земљорадничких задруга 1956. године основао је Среске пољопривредне станице, које су имале четири одсека: ратарство, воћарство и виноградарство, заштита биља и сточарство. Године 1957/1958. осниване су лабораторије за испитивање земљишта и семена пољопривредног биља. Срески савез земљорадничких задруга имао је најзначајнију улогу у организовању и оспособљавању станица, као и решавању материјалних и кадровских питања. Шездесетих година прошлог века у тадашњој СФРЈ деловало је преко 100 пољопривредних станица, од којих је највећи број био заступљен на простору Војводине, уже Србије и Славоније. На овим просторима је била најбоље и најефикасније деловање саветодавства, пре свега због већег улагања у развој, већег удела пољопривредне технике, стручног и научног потенцијала, као и већег удела друштвеног сектора пољопривреде.

1937. године Министарство пољопривреде Краљевине Југославије оснива Централне установе Југославије Хердбоок, које су биле претеча Завод за селекцију стоке и матично књиговодство Србије, који је основан је 1952. године. (Шеварлић, 2003.)

Пољопривредна школа у Топчидеру оснива се 1953. године. Ова школа је радила две године и за то време успела је да образује првих 200 пољопривредних стручњака у Србији. Те исте године у Великој школи у Београду уведена је настава везана за пољопривреду.

У периоду 50-тих година прошлог века на подручју наше земље долази до све већег улагања и развоја пољопривреде и образовања. Оснивају се пољопривредни факултети у Новом Саду 1954. године, затим нешто касније у Приштини, као и Агрономски факултет у Чачку, а поред факултета и велики број средњих и виших пољопривредних школа и института: Институт за заштиту биља – Београд, 1945.

године (данас Институт за заштиту биља и животну средину), Институт за повртарство - Смедеревска Паланка, 1946. године; Институт за кукуруз - Земун Поље, 1961. (основан 1946. године као ратарска станица); Институт за проучавање лековитог биља – Београд, 1948. године; Институт за сточарство – Нови Сад, 1950. године; Ветеринарски институт – Нови Сад, 1950. године; Институт за проучавање лековитог биља „Јосиф Панчић“ – Београд, 1948. године. (Шеварлић, 2003)

Након укидања срезова 1965. године, Среске пољопривредне станице не нестају. Оне настављају даљи рад под називом пољопривредне станице. Главни задатак пољопривредних станица био је преношење научних сазнања, оспособљавање и унапређење кадрова, контрола производње и квалитета како у ратарству, повртарству и воћарству, тако и у сточарству, унапређење репродуктивног материјала у пољопривреди, организовање разних видова скупова и манифестација везаних за пољопривреду као и саветовања и стручна предавања.

1972. године пољопривредне станице интегрисане су у комбинате. На тај начин дошло је до њиховог јачања, како у самој организацији тако и у опремљености и кадровској структури. Након овога уследио је период (1976.-1985.) повећања пољопривредне производње код скоро свих ратарских производа. Пољопривредне станице постају основа за формирање истраживачко-развојне јединице. Свој кадар, опрему и искуство у раду искоришћавају како би истраживачко-развојне јединице напредовале и преузеле целокупну делатност примене, ширења и развоја савремене производње у пољопривреди. Због спорог продирања модернизације производње у на индивидуалним газдинствима, након припајања станица комбинатима и престанка рада задруга, улогу у унапређењу производње на сељачким газдинствима требало је да преузму новоосноване основне организације кооперације. Међутим ове организације бавиле су се више трговачким пословима, а не унапређењем производње, што је довело до тога да не буду успешне у обављању својих задатака.

Почетак деведесетих година прошлог века, означио је још један корак напред у развоју саветодавства. Донет је Закон о стручној пољопривредној служби („Сл. гласник РС”, бр. 61/91), који је детаљно одредио: услове и начине обављања стручних послова на унапређењу пољопривредне производње код земљорадника, пољопривредних газдинстава и других произвођача; услове и начине рада пољопривредне службе; финансирање пољопривредне службе; напор над радом пољопривредне службе.

Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства Републике Србије вршило је стручне послове на унапређењу пољопривредне производње пољопривредним станицама, агрозаводима и институтима за пољопривреду (означених једним именом „Стручна пољопривредна служба“). Законом су прописани стручни и саветодавни послови на унапређењу пољопривредне производње, а контролу и координацију извршења рада испред Министарства за пољопривреду обавља ИПН – Институт за примену науке у пољопривреди, док касније (2002. године) Секретаријат за пољопривреду АПВ постепено преузима надлежности у овим пословима за подручје АПВ, које има и данас. Овим законом омогућује се да пољопривредне станице врше унапређење производње на сељачким газдинствима кроз директан утицај и рад, а не само путем пружања информација и предавања. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Према групи аутора (1987.) развој пољопривреде Србије, после Другог светског рата би се могао посматрати кроз неколико међуфаза и фаза, а то су:

Главни носиоци пољопривредног развоја до половине прошлог века биле су сељачке радне и земљорадничке задруге. У овом периоду унапређењу пољопривреде ње придаван велики значај, што је довело до изразито лоших резултата и до неоправданости оваквог приступа. Увођењем самоуправљана дошло је до значајнијих промена и у области пољопривредне производње. Те промене водиле су ка модернизацији пољопривреде, као и до јачања сарадње између друштвеног сектора и индивидуалних пољопривредних произвођача. Основно ограничење које је карактерисало пољопривредну производњу и правило проблем на нашем простору јесте низак техничко- технолошки ниво производње. На основу главног проблема постављена су два основна циља овог периода а то су подизање техничко- технолошког нивоа производње и примена иновација у пољопривреди.

Почетак друге половине прошлог века означава улазак пољопривреде наше земље у другу развојну фазу. У овој фази извршене су значајне активности појединих организација и институција, као и ангажовање стручњака из производње и научно- истраживачких центара, а све у циљу даљег унапређења пољопривреде. Ове активности довеле су до формирања првих пољопривредних станица, што је представило почетак деловања пољопривредног саветодавства на подручју наше земље. Након успостављања првих пољопривредних станица, долази се до полемике о томе какве функције треба да имају ове организације и која је њихова улога у развоју

пољопривреде, као и какву територијалну организованост треба успоставити. Преовладале су модерне идеје и станице опремљене опремом и кадровима, који нису заостајали за развијеним земљама, имајући у виду могућности нашег друштва тад. Координацију и праћење рада ових станица вршило је тело „Југословенски пољопривредно-шумарски центар“, који је сарађивао и са републичким центрима. Активности пољопривредних станица су финансиране из средских, покрајинских, републичких и савезних фондова. Све док је ова систем финансирања био заступљен, ове институције су пружале велику помоћ аграру. Након укидања система финансирања пољопривредних станица, од 1962. године, долази до стагнације у раду и развоју ових организација.

Почетак треће фазе развоја пољопривреде на нашим просторима започет је укидањем финансирања пољопривредних станица из фондова и прелазак на самофинансирање. Због тешке ситуације и прилагођавања на нови начин рада, саветодавне службе биле су приморане на пропаст, што је довело до тога да пољопривредне области и подручја остану без саветодавних служби. Овакво стање довело је до многобројних негативних последица, као и проблема за целокупну пољопривреду која је требала да се развија. Један од начина и праваца према којем су могле да се крећу пољопривредне станице у овом периоду био је прелазак на комерцијалне послове. Овај пут следиле су многе пољопривредне станице. Међутим, овај начин у раду је довео до потискивања саветодавног рада и његовог стављања у други план.

Поред ове опције, могућност је била и интеграција са тадашњим великим агроиндустријским комбинатима. Због великог стимуланса овог сектора од стране државе, у том периоду, ова интеграција је давала значајне резултате унапређења технологије, побољшање економских резултата и оптимално коришћење ресурса. Временом су након ове интеграције, пољопривредне станице прешле у истраживачко-развијне јединице које су преузеле одговорност развоја на себе, ако и примену и ширење савремених технологија. Највећа мана ове опције, поред бројих предности, била је занемаривање рада пољопривредних станица са циљним групама (фармери, сељаци, земљорадничка газдинства).

Године 1974. извршена је оцена дотадашњег развоја пољопривредног саветодавства у нашој земљи, као и могућности даљег развоја. Ово представља кратку међуфазу

развоја саветодавне службе у нашој земљи. Саветодавну службу у овом периоду чинила су три нивоа:

1. Основна оперативна служба у организацији удруженог рада
2. Развојна специјалистичка служба у регионалним центрима и
3. Републичка служба, која координира рад регионалних и оперативних служби

Четврту фазу развоја пољопривредног саветодавства наше земље чинио је период од 1975. до 1984. године. Ова фаза била је карактеристична по идејама различитих облика сарадње и удруживања рада, а све у циљу развоја како пољопривредног, тако и приватног сектора. Међутим, ове идеје су неуспешно реализоване, јер ова сарадња није одговарала потребама индивидуалних пољопривредних произвођача.

Карактеристике нивоа у четвртој фази биле су:

Најнижи ниво организовања саветодавне службе, биле су Основне оперативне службе. Ове службе су истовремено задавале и велике проблеме, пре свега због мотива пословања ових служби, који су били сопствене економске користи. Због свега тога, запостављен је основни циљ а то је унапређење и развој пољопривреде земље. Послови саветодавства су обављани у веома малом обиму и то неадекватно, без комуникације са сељацима (веома мали број посета газдинствима).

Финансирање оперативних стручних служби није се вршило на основу стручног саветодавног рада службе, већ из дохотка организација удруженог рада.

Други ниво саветодавног система чиниле су Регионалне специјалистичке стручне службе, које су се налазиле у оквиру агрозавода-станица. Својим радом и деловањем су углавном покривале цео или део региона. Сходно томе да су биле део агрокомбината, своју независност су изгубиле. Активности ових служби биле су многобројне, од оних везаних за агрохемијске анализе па до практичног рада на пољопривредним машинама и стручних предавања. Главни проблеми ових служби били су неповољна квалификациона и старосна структура запослених, као и недостатак финансијских средстава за даље усавршавање и унапређење рада саветодаваца, а такође је била присутна и неадекватна техничка опремљеност лабораторија, што је и проблем данашњице.

Финансијска средства неопходна за функционисање ових служби обезбеђивана су из уговорне стручне сарадње са друштвеним сектором.

Трећи ниво чинила је Републичка стручна служба, која се налазила у оквиру радне организације „Институт за примену науке у пољопривреди“, у саставу сложене организације за истраживање и развој пољопривреде „Србија“. Претеча овог Института био је „Центар за унапређење пољопривредне производње СР Србије“, који је основан 1958. године. Године 1974. настао је „Институт за примену науке у пољопривреди“, трансформацијом „Центра за унапређење пољопривредне производње СР Србије“ и његовим удруживањем са „Заводом за селекцију и матично књиговодство стоке“. Делатност овог Института се спроводила преко организационих јединица за биљну, сточарску производњу, јединице за опште пословне и јединице за сарадњу са земљорадницима.

Групе активности које су представљале основну делатност „Института за примену науке у пољопривреди“ су следеће:

- Пословна сарадња са организацијама удруженог рада на примени нових научних достигнућа у технологији производње,
- Истраживачко-развојна делатност у сарадњи са научним институцијама, регионалном специјалистичком службом, као и организацијама из непосредне производње,
- Селекција стоке
- Унапређење технологије у сточарској производњи и др.

Финансирање Института остваривало се путем подршке и сарадње са друштвеним сектором. Слабе везе између Института и научних и образовних организација, онемогућавале су дугорочну сарадњу између ових организација.

На основу приказа носиоца саветодавне делатности, можемо видети да ниједна од ових организација није ни кадровски, ни организационо успела да значајније утиче на процес унапређења и развоја наше пољопривреде, а поготово на рурални развој као знатно сложенији процес.

Пета фаза развоја пољопривреде уопште, као и пољопривредне саветодавне службе на подручју наше земље, започета је 1991. године доношењем Закона о

пољопривредној служби и Програма рада пољопривредне службе, за период (1992.-1996.). Овим Законом и Програмом је предвиђен даљи развој и унапређење рада саветодавне службе. Закон о стручној пољопривредној служби („Сл. гласник РС”, бр. 61/91), којим су прописани: услови и начин обављања стручних послова на унапређењу пољопривредне производње код земљорадника, пољопривредних газдинстава и других произвођача; услови и начин рада пољопривредне службе; финансирање пољопривредне службе; напор над радом пољопривредне службе.

Активима је рад саветодавне службе организован на два нивоа:

- Ниво подручне пољопривредне службе
- Ниво републичке пољопривредне службе

Саветодавна служба у овој фази била је организована по територијалном принципу и сачињавале су је једна савезна, 40 регионалних и 6 специјализованих установа. (Зорановић, Вукоје, 2002.).

Оснивање и финансирање пољопривредне службе налазило се под утицајем државе (Владе), док је напор рада службе вршило Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде. Саветодавна служба у Србији била организована кроз рад Института за примену науке у пољопривреди и регионалних пољопривредних станица.

Почетак нове шесте етапе у развоју саветодавне службе у Србији може се рећи да је почео уласком у ХХИ век, односно 2006. година. Те 2006-те године је донешен „Правилник о организацији и раду пољопривредне саветодавне службе АП Војводине“ и доношењем овог акта 22.3.2006. године створени су услови за почетак рада покрајинске Пољопривредне службе. (Теофанов, Огризовић, 2007.)

У току 2009. и 2010. године недефинисан статус пољопривредних станица као друштвених предузећа углавном је разрешен по принципу њиховог превођења у Д.О.О. са већинским државним капиталом. Овим је направљен важан корак у очувању ових институција од могуће лоше приватизације и разбијања кадровске структуре и система лабораторија које су од великог значаја за унапређење пољопривреде у Србији. У току писања овог текста у одвија се скупштинска расправа о нацрту Закона о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде. Иако овај закон предвиђа извесне промене у саветодавству Србије потребно је сачекати да

одређене мере заживе у пракси и покажу своје добре и(или) лоше ефекте. (Петровић, Јанковић, 2010.)

У „Службеном гласнику Републике Србије“ бр.30/10 од 07.05.2010. објављен је Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривредеи њиме су регулисана сва питања у вези пружања саветодавних услуга пољопривредним произвођачима. Уређени су услови и начин обављања саветодавних и стручних послова у области пољопривреде, Регистар пољопривредних саветодаваца, обука и усавршавање пољопривредних саветодаваца и пољопривредних произвођача, планирање развоја саветодавних послова у пољопривреди, као и друга питања од значаја за саветодавне послове у пољопривреди.

4.3. АКТУЕЛНО СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ СРБИЈЕ

4.3.1. Законодавни правни оквир пољопривредног саветодавства у нашој земљи

За доношење правних докумената, финансирање и организовање рада пољопривредне саветодавне службе задужени су Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије и Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине.

Превазилажење ограничења и проблема, који прате рад пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији захтева и одговарајућу институционалну подршку. Најважнији законски и развојни документи који на одређени посредан или непосредан начин утичу на рад пољопривредне саветодавне службе у Србији су: 1) Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године; 2) Закон о пољопривреди и руралном развоју; 3) Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде; 4) Правилници Министарства пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије; 5) Годишње уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју, као и 6) Уредбе о утврђивању годишњег програма развоја саветодавних послова у пољопривреди. (Ђурић, Продановић, Јахић, 2017.)

Године 1991. усвојен је Закон о пољопривредној служби и „Програм рада пољопривредне службе“, ради унапређења пољопривредне производње и овај Програм се односио на период 1992.-1996. Период од 1991.-2006. заправо је била и пета фаза развоја како пољопривреде тако и саветодавне службе. С обзиром да се наша земља у овом периоду суочавала са различитим проблемима као што су ратови, санкције, политичка превирања, рад саветодавне службе потиснут је у други план. У овом периоду се и само саветодавство суочило са низом проблема попут недовољог издвајања финансијских средстава за потребе саветодавства, застарела опрема, неповољна старосна и квалификациона структура, низак степене хоризонталне и вертикалне интеграције.

Шеста фаза развоја саветодавне службе започета је 2006. године, када је 22. марта донет „Правилник о организацији и раду покрајинске Пољопривредне саветодавне службе“, чиме су створени и услови за почетак рада Покрајинске службе.

Један од највећих проблема у том периоду било је одсуство законско-правне регулативе, односно Закона о саветодавству, који ми се регулисали односи у ово области и који би омогућио успостављање одговарајућег модела пољопривредног саветодавства. Одсуство закона правило је проблем и код саме организације саветодавства и укупног саветодавног рада.

Један од закона који је донешен у оквиру усклађивања законске регулативе Републике Србије са законодавством Европске уније јесте закон који се односи на област пољопривредног саветодавства. Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде објављен је 7. маја 2010. године у „Службеном гласнику Републике Србије“, а на снагу је ступио осам дана од дана објављивања. Овим законом су уређени: (Марковић, Томаш, 2010.)

- услови и начин обављања саветодавних и стручних послова у области пољопривреде;
- Регистар пољопривредних саветодаваца;
- обука и усавршавање пољопривредних саветодаваца и пољопривредних произвођача;
- планирање развоја саветодавних послова у пољопривреди и
- друга питања од значаја за саветодавне послове у пољопривреди.

Законом су дефинисани и разграничени саветодавни и стручни послови у пољопривреди. Одређени су услови под којима саветодавац може обављати своју делатност, који укључују поседовање лиценце за обављање саветодавне делатности, као и обавезан упис у Регистар пољопривредних саветодаваца. У циљу унапређења пољопривредног саветодавства Законом је предвиђено формирање посебне радне групе, односно Стручног савета за саветодавне послове и примењена истраживања у пољопривреди. У домен послова Стручног савета убраја се и предлагање смерница за израду Средњерочног програма развоја саветодавних послова у пољопривреди. Програм развоја пољопривредног саветодавства на годишњем нивоу, према овом

Закону, требало би да доноси Влада на основу претходно усвојеног Средњерочног програма.

Доношење закона било је врло битно за регулисање начина финансирања саветодавних послова. Средства за обављање саветодавних послова у пољопривреди и спровођење Годишњег програма обезбеђивају се из буџета Републике Србије, односно АП Војводине. Међутим, саветодавни послови у пољопривреди за чије су спровођење обезбеђена средства у буџету једног нивоа власти, не могу се финансирати и из буџета другог нивоа власти.

Доношењем Закона о обављању стручних и саветодавних послова у области пољопривреде, регулисана су и правила која морају испуњавати саветодавци и саветодавне компаније. Упис у Регистар и поседовање лиценце за рад у области пољопривредног саветодавства пружа могућност да се искристалише досадашња понуда приватних саветодавних компанија.

Поред законске регулативе, институционални оквир за унапређење пољопривредног саветодавства чине и различити развојни документи. Један од тих докумената предложило је Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. Реч је о документу „Стратегија развоја пољопривредног саветодавства у Србији“, чија је радна верзија у јулу 2009. године креирана у оквиру СТАР пројекта (Србија Транситунал Агрикултуре Реформе Пројект је пројекат Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, Међународне банке за обнову и развој и Светске банке (ИБРД/ЊБ) и Глобалног фонда за животну средину (ГЕФ)). (Марковић, Томаш, 2010.).

Општи циљеви пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији су: производња здравствено безбедне хране; профитабилност производње; повећање конкурентности пољопривредне производње; побољшање квалитета производа; подстицање интересног удруживања пољопривредних произвођача; подизање нивоа знања фармера; оспособљавање фармера за успешно вођење газдинства; очување природних ресурса; заштита животне средине, и рурални развој и ови циљеви се поистовећују са циљевима Стратегије развоја пољопривреде.

Да би се остварили претходно наведени циљеви, потребно је извршити одређене саветодавне активности у циљу њихове реализације: (Марковић, Томаш, 2010.)

- подизање општег нивоа знања и информисаности пољопривредних произвођача;
- оспособљавање пољопривредника за успешно бављење пољопривредном производњом и управљање газдинством;
- пружање помоћи при решавању проблема у вези производње, економских и организационих питања у вези са развојем газдинства;
- побољшање економског положаја газдинства;
- повећање дохотка пољопривредних произвођача;
- усмеравање и усклађивање производње са природним ресурсима и захтевима тржишта;
- развој предузетништва у пољопривреди и на селу;
- очување и унапређење природних ресурса и животне средине;
- подстицање интересног удруживања, као и
- помоћ при планирању унапређења пољопривредне производње и развоја газдинства.

Једна од најбитнијих ставки Стратегије развоја јесте унапређење рада саветодавне службе, као и њеног деловања. Конкретне активности за реализацију овог стратешког циља предложене су: рад са групама пољопривредника, коришћење средстава јавног информисања, рад на оснивању удружења произвођача, као и тренинг и стална едукација саветодаваца. Саветодавне активности требало би да се остварују у оквиру три поља деловања: едукација, информисање и вођење евиденције.

Још један од институционалних оквира за решавање питања везаних за пољопривредно саветодавство јесте „Правилник о начину обављања саветодавних послова у пољопривреди“.

Овај Правилник објављен је у „Службеном гласнику Републике Србија“, број 65/14., 27. јуна 2014. године., а ступио је на снагу 8 дана након објављивања. У пракси се примењује од 1. јануара 2015. године.

Правилником су као што је наведено одређени начини обављања саветодавних послова у пољопривреди, а исто тако у Правилнику је дато неколико прилога који потпомажу одређивање и разумевање појединих ставки. Нпр. Који су то критеријуми за одабир пољопривредног газдинства и земљорадничке задруге, односно који услови морају бити испуњени, затим картони за породично пољопривредно газдинство, земљорадничку задругу или удружење/асоцијацију, прегледи посета пољопривредним газдинствима и др.

Имајући у виду то да саветодавци морају имати лицнцу за обављање саветодавних послова, 30. јула 2014. године Министарство пољопривреде и заштите животне средине доноси „Правилник о ближим условима за издавање лиценце за обављање саветодавних послова у пољопривреди“.

Овај Правилник објављен је у „Службеном гласнику РС“, број 80/14. и ступио је на снагу осмог дана од објављивања. Њиме су прописани услови које физичко лице мора да испуњава како би добио лиценцу за обављање саветодавних послова, односно прописани су ниво образовања, године искуства, као и потребна едукација/тренинг.

Министар пољопривреде и заштите животне средине 2014. године доноси још један документ, а то је „Правилник о садржини и начину вођења регистра пољопривредних саветодаваца“, који је објављен у „Службеном гласнику РС“, број 67/14 од 2. јула 2014. године.

Овим правилником утврђено је да регистар води Министарство надлежно за послове у пољопривреди и да регистар садржи опште податке, податке о образовању имаоца лиценце, податке о лиценци, податке о радном ангажовању имаоца лиценце, податке о могућим притужбама, о променама података у Регистру, податке о брисању из регистра и могуће напомене. Приликом уписа у Регистар, лице које је ималац лиценце добија регистарски број и свако лице може имати само један регистарски број. Дата је могућност повезивања овог Регистра, са осталим регистрима које води Министарство.

Године 2016. Покрајински секретар за пољопривреду, водопривреду и шумарство донео је „Правилник о начину обављања саветодавних послова у пољопривреди на територији АП Војводине“. Овај Правилник објављен је у „Службеном листу Аутономне Покрајине Војводине“, број 4, 3. фебруара 2016. године у Новом Саду.

Овим Правилником одређени су сви појмови везани за саветодавство и саветодавни рад, затим начини организовања и финансирања програма саветодавства, начини обављања саветодавних послова у АП Војводина, као и извештавање о извршеним саветодавним пословима и оцењивање ефеката саветодавног рада.

На основу Закона о обављању саветодавних и стручних послова у пољопривреди, Влада је донела 2016. године „Уредбу о утврђивању средњорочног програма развоја саветодавних послова у пољопривреди за период од 2016. до 2020. године (Објављено у „Службеном гласнику РС”, број 39/16 од 15. априла 2016. године). Програмом ове уредбе утврђени су средњорочни циљеви развоја саветодавних послова у пољопривреди, начин и рокови за остваривање наведених циљева, очекивани резултати и начин финансирања саветодавних послова у пољопривреди.

Такође уредбама се могу утврђивати годишњи планови и циљеви, односно програми развоја саветодавних послова. Једна од таквих уредби јесте „Уредба о утврђивању годишњег програма развоја саветодавних послова у пољопривреди за 2017. годину“, коју је донела Влада 4. маја 2017. године (Објављено у „Службеном гласнику РС”, број 42/17 од 4. маја 2017. године).

Овом Уредбом, односно годишњим програмом утврђени је подручје обављања саветодавних послова, обим, рокови и наин спровођења саветодавне активности, затим извештавање о извршеним саветодавним пословима, начини сагледавања и праћења ефеката рада саветодаваца, развој саветодавне службе, као и извори и начин коришћења средстава за ту годину.

Један од најбитнијих докумената правне регулативе наше земље јесте Стратегија пољопривреде и руралног развоја за период од 2014. до 2020. године.² Ова Стратегија има циљ да побољша како развој пољопривреде тако и рурална подручја и њихово становништво. У овом периоду, у ком је Србија започела процес интеграције са Европом, овај документ игра значајну улогу, пре свега због усвајања и примене политике Европске уније (*Aquis communautaire*). Стратегија истиче трансфер знања и развој људских потенцијала у аграру.

Неки од важних циљева ове Стратегије јесу: Побољшање образовне структуре радне снаге на пољопривредним газдинствима; Јачање и реорганизација институционалних

² Стратегија пољопривреде и руралног развоја за период 2014-2020. године, Министарство пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије, Београд

капацитета; Јачање и функционално повезивање свих актера система за креирање и трансфер знања; Техничко и кадровско унапређење установа и организација укључених у систем креирања и трансфера знања у складу са потребама развоја пољопривреде и имплементације Стратегије; Проширење понуде образовних и тренинг програма свих нивоа и типова образовања и јачање капацитета за прихват знања, кроз развијање свести и мотивисаности за образовањем (Ђурић, Продановић, Јахић, 2017.).

Из свега наведеног се закључује да су најважнији документи за развој самог саветодавства и укупне пољопривреде Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде, а исто тако битна је и Стратегија пољопривреде и руралног развоја. Закон и Стратегија су међусобно усклађени, а исто тако највећим делом су и усаглашени са законодавством Европске уније у области пољопривредног саветодавства.

У овом раду је приказано неколико правилника и уредби, док је њихов број знатно већи и сви се заснивају на Закону о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде. Неке од њих се доносе на нивоу АП Војводина, док се неке доносе на нивоу целе земље.

Даљи развој и унапређење институционалног и законодавно-правног оквира у пољопривреди, требало би да тежи решавању проблема који прате развој саветодавства у нашој земљи, а исто тако усаглашавање са Заједничком аграрном политиком ЕУ, Србији је неопходно ка даљем путу и приступању Европској унији.

4.3.2. Начин организације пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији

Широм света разликују се начини организовања пољопривредног саветодавства, што пре свега зависи од начина финансирања саветодавног рада. С обзиром да наша земља нема довољно средстава за финансирање пољопривредног саветодавства и да се још увек налази у периоду транзиције, она наилази на проблем избора модела организовања саветодавног рада. Према Михајловић, Арсеновић (2002.), у земљама у транзицији заступљена су три модела организовања пољопривредних стручних служби:

1. Саветодавство које почива на владином финансирању- заступљено је у земљама које поседују велики број малих фарми, као што су Пољска, Хрватска, Румунија, Бугарска и Албанија. Саветодавство је основано у виду регионлних центара који пружају бесплатне услуге пољопривредницима и који се налазе у оквиру Министарства пољопривреде.
2. Саветодавство у облику приватних саветодаваца- заступљено је у Мађарској, Естонији, Словачкој и Чешкој. Држава, односно влада не пружа пољопривредницима савете и услуге, али их подстиче да траже услуге од приватних саветодаваца.
3. Облик организовања пољопривредног саветодавства, код кога влада прикупља финансијска средства од приватног сектора. Овај вид организовања рада саветодавне службе заступљен је у Литванији и Летонији.

Имајући у виду да се наша земља још увек налази у периоду развоја, који прати недостатак средстава, а исто тако и недовољна институционална подршка пољопривредног саветодавног рада, можемо рећи да све ово ствара велики проблем за пољопривреду као водећу привредну грану у Србији. Пољопривредно саветодавство, финансирано и подржано тек толико да му је омогућен опстанак, и поред великог значаја за целокупну пољопривреду и земљу. Због тога се пољопривредно саветодавство сусреће са различитим препрекама и проблемима везаним за своју организацију. Један од највећих проблема јесте и недостатак свести о значају пољопривредног саветодавства на аграрни и рурални развој.

Године 1991. донешен је Закон о пољопривредној стручној служби, објављен у „Службеном гласнику РС“, број 61/91. Овим Законом прописани су услови и начини обављања стручних послова на унапређењу пољопривредне производње

земљораника, пољопривредних газдинстава и других произвођача, услови и начин оснивања пољопривредне службе, финансирање пољопривредне службе и напор над радом пољопривредне службе.

Уредба о поверевању послова на унапређењу пољопривредне производње код земљорадника, пољопривредних газдинстава и других произвођача, донешена је 1992. године. Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства склопило је са Институтом за примену науке у пољопривреди (ИПН) уговор, којим је овај институт преузео послове и задатке Републичке пољопривредне службе.

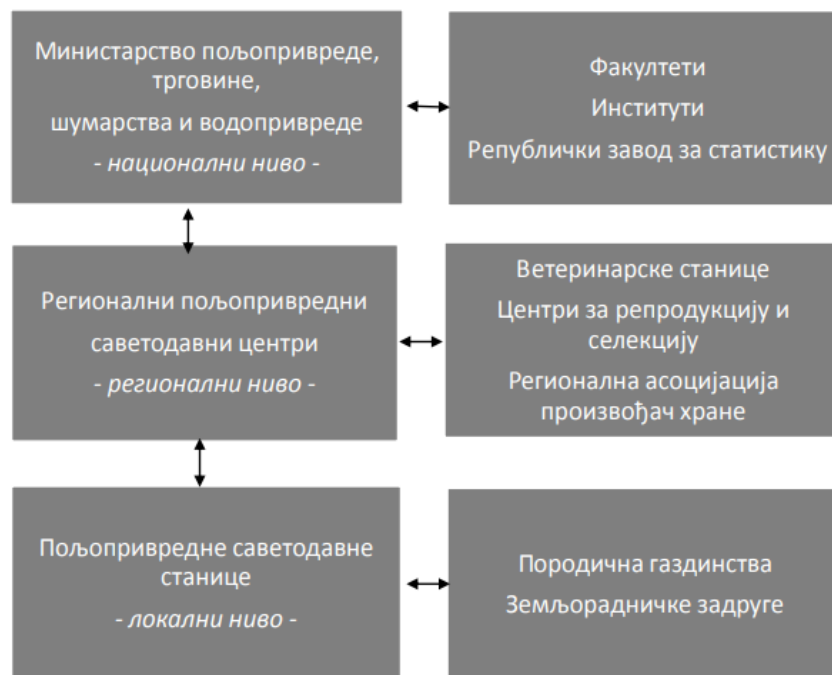
Својинска структура пољопривредних служби је измењена 2002. Године, када је продат Завод за пољопривреду “Лозница”, који је до тад вршио послове пољопривредног саветодавства у Србији. Овим чином је друштвено предузеће трансформисано у акционарско друштво и тиме је промењен начин управљања у овој организацији.

У специјализованим институцијама као што су “Институт за заштиту биља и животу средину- Београд”, “Институт за земљиште- Београд”, “Завод за жита и брашно- Нови Сад”, “Завод за млекарство-Београд”, “Завод за хмељ, сирак и лековито биље- Бачки Петровац”, “Енолошка станица- Вршац”, научници и стручњаци пружају специјалистичке услуге саветодавцима и пољопривредним стручњацима на територији наше земље. (Шеварлић, М. 2003.)

Да би се постигла адекватна организација саветодавног рада, потребно је пре свега обезбедити адекватне чиниоце као што су кадар, финансијска средства, организациона средства, као и технологија која ће омогућити правилно функционисање и рад пољопривредног саветодавства и задовољење потреба пољопривредника по питању саветодавних услуга. (Церанићи и сарадници, 2011.)

Према Новковић и Шомођи (1999.), најадекватнији начин организовања пољопривредне саветодавне службе Србије, јесте територијални принцип организовања, који подразумева постојање три хијерархијска нивоа:

- Национални
- Регионални
- Локални

Слика бр. 1: Територијални принцип организације Саветодавне службе Извор: Новковић, Н., Шомођи, Ш. (1999.)

Искуства разних земаља показју да је најадекватнији модел организације саветодавне службе у нашим условима по територијалном принципу, с обзиром да се државна служба налази у оквиру Министарства пољопривреде, водопривреде, шумарства и представља базу пољопривредног саветодавства. Помоћу овог модела постиже се чвршћа повезаност између научно-истраживачких институција и саветодавне службе. Преношење истраживачког рада и експеримената саветодавној служби је лакше, а исто тако саветодавна служба има могућност дефинисања својих потреба у оквиру истраживања. Врх саветодавног рада јесте Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства, док регионалне саветодавне службе повезују локални и национални ниво саветодавства, омогућавају њихову лакшу комуникацију као и решавање питања и проблема на нивоу једног региона.

Пољопривредне саветодавне службе на локалном нивоу представљају везу између регионалног нивоа саветодавства и пољопривредних газдинстава. Оне треба да обезбеде чвршћу и бољу сарадњу саветодавне службе са пољопривредницима и да реше све текуће проблеме, као и да дају савете пољопривредним газдинствима. У локалним саветодавним службама, требало би да раде саветодавни специјалисти за одређене области, које су значајне за дато подручје.

Саветодавна служба налази се у надлежности државе, без обзира на то да ли се ради о друштвеном, државном или мешовитом облику организације пољопривредног саветодавства. Пољопривредна саветодавна служба, као институција државе, своје задатке треба да обавља преко одређених организација, као што су министарства пољопривреде, регионалне пољопривредне станице, факултети и институти, локалне службе и различите државне или приватне организације за развој пољопривреде и руралних подручја. Због укључености већег броја организација у саветодавни рад, мора постојати одређена подела рада, односно подела послова између организација које учествују у пољопривредном саветодавном раду.

Слика бр. 2: Шема надлежности ПСС Србије Извор: Национални пољопривредни билтен за 2012. год.

У Републици Србији, Министарство пољопривреде је задужено за надзор и контролу рада саветодавне службе, али исто тако најважнија улога јесте обезбеђивање финансијских средстава неопходних за обављање рада и свих активности пољопривредне саветодавне службе. Институт за примену науке у пољопривреди (ИПН) врши координацију, контролу, као и оцену рада саветодаваца. Саветодавне службе, заједно са факултетима и институтима примењу различита знања, методе, техничко-технолошке напретке, а све у циљу побољшања и даљег развоја производње и пословања пољопривредних газдинстава, организације рада, а онда и самог образовања, усавршавања и обуке саветодавног кадра, као и пољопривредника. Већина земаља која има овакав начин организације пољопривредног саветодавства,

уједно показује и постојање неке националне институције, као што је ИПН, која потпомаже извођење научног и саветодавног рада у пољопривреди, без обзира на постојање разлика у начину финансирања саветодавних услуга.

У Србији постоји саветодавна служба, која је организована као:

1. Пољопривредна саветодавна служба АП Војводине и
2. Пољопривредна саветодавна служба централне Србије (које чине Пољопривредне стручне службе – ПС и Институт), као и ветеринарске станице, приватне фирме и саветодавци, те локалне НВО, које могу послужити као основ за изградњу структуре ПСС.

На територији Србије функционише укупно 35 пољопривредних станица, од којих се 12 налази на територији АП Војводине, заједно са једном енолошком станицом, а 23 на територији Централне Србије.

У следећој табели приказане су пољопривредне станице на територији АПВ.

Табела бр.1: ПСС Војводине

Редни број	Седиште ПСС	Назив ПСС	Број саветодаваца
1.	Бачка Топола	ПСС Б. Топола д.о.о	6
2.	Вршац	Енолошка станица Вршац	1
3.	Кикинда	ПСС Кикинда д.о.о	6
4.	Нови Сад	ПСС Нови Сад д.о.о	6
5.	Панчево	ПДС Институт Тамиш д.о.о	9
6.	Рума	ПСС Рума	7
7.	Сента	ПСС Сента	6
8.	Срем. Митровица	ПСС Сремска Митровица	7
9.	Сомбор	ПСС Сомбор	8
10.	Суботица	ПСС Суботица	5
11.	Врбас	ПСС Врбас	6
12.	Вршац	ПСС „Агрозавад“ д.о.о Вршац	7
13.	Зрењанин	ПСС Зрењанин	10

Извор: <http://www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs/>

Пољопривредну саветодавну службу АП Војводине чине пољопривредне станице у Новом Саду, Суботици, Сенти, Сомбору, Сремској Митровици, Зрењанину, Вршацу, Врбасу, Кикинди, Панчеву, Руми и Бачкој Тополи и једна енолошка станица у Вршцу.

Свака од пољопривредних станица задужена је за пружање саветодавних услуга одређеном броју општина које се налазе у њеном округу. Нпр. Пољопривредна станица Нови Сад задужена је за обављање саветодавних послова из свог делокруга у

оквиру следећих 9 општина: Бач, Бачка Паланка, Бачки Петровац, Беочин, Нови Сад, Темерин, Сремски Карловци, Жабаљ и Тител.

Табела бр. 2: ПССС

Ред. Број	Седиште ПСС	Назив ПСС	Број саветодаваца
1.	Ниш	ПСС Ниш д.о.о	9
2.	Ваљево	ПСС Ваљево д.о.о	10
3.	Краљево	ПСС Краљево д.о.о	8
4.	Јагодина	ПСС Јагодина д.о.о	11
5.	Младеновац	ПСС Младеновац д.о.о	7
6.	Косовска Митровица	ПСС Косовска Митровица д.о.о	4
7.	Крагујевац	ПСС Крагујевац д.о.о	11
8.	Крушевац	ПСС Крушевац д.о.о	9
9.	Лесковац	ПСС Лесковац д.о.о	10
10.	Ужице	ПСС Ужице д.о.о	8
11.	Неготин	ПСС Неготин д.о.о	8
12.	Нови Пазар	ПСС Нови Пазар д.о.о	6
13.	Чачак	Псс Чачак д.о.о	11
14.	Пирот	ПСС Пирот д.о.о	7
15.	Смедерево	ПСС Смедерево д.о.о	9
16.	Пожаревац	ПСС Пожаревац д.о.о	10
17.	Шабац	ПСС Шабац д.о.о	9
18.	Прокупље	ПСС Прокупље д.о.о	5
19.	Књажевац	Пољосервис Књажевац	5
20.	Падинска Скела	ПСС Падинска Скела д.о.о	7
21.	Лозница	ПСС Лозница д.о.о	7
22.	Зајечар	ПСС Зајечар д.о.о	4
23.	Врање	ПСС Врање д.о.о	7

Извор: www.psss.rs

Док Пољопривредну саветодавну службу централне Србије чине ПСС Ниш, Ваљево, Краљево, Јагодина, Младеновац, Косовска Митровица, Крагујевац, Крушевац, Лесковац, Ужице, Неготин, Нови Пазар, Чачак, Пирот, Смедерево, Пожаревац, Шабац, Прокупље, Пољосервис Књажевац, Падинска скела, Лозница, Зајчар и Врање и ове службе такође обављају своје послове у округу одређеног броја општина.

Координацију рада пољопривредних станица у Централној Србији врши Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, док тај посао у Војводини обавља Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство и водопривреду.

35 служби и нешто више од 250 саветодаваца на територији Републике Србије, односно ПССС Србије својим деловањем обухватају територије од севера земље, односно севера Војводине до крајњег југа земље. Оне су спона између примењене науке и сеоских газдинстава на подручју свога деловања. Својим радом покривају део или цео округ. На територији централне Србије најмању пољопривредну површину покрива

ПССС Лозница 81199 ха, а затим ПССС „Агрознање“ Д.О.О. Зајечар 88383,82 ха, ПССС „Ибар“ Д.О.О. Краљево – Моравички округ Ивањица 51316 ха. Највећу пољопривредну површину покрива ПССС „Моравица“ Ужице која покрива 8 општина Златиборског округа и располаже са 240000 ха пољопривредног земљишта. Након тога следи ПССС Лесковац Д.О.О. са 223455 ха пољопривредног земљишта, ПССС Прокупље са 231693 ха, ПССС Врање са 200000 ха пољопривредног земљишта. Просечна пољопривредна површина земљишта по једној подручној пољопривредној саветодавној и стручној служби износи око 149200 ха. Најмањи број сеоских газдинстава покрива ПССС Нови Пазар са 9932 пољопривредна газдинства, а затим „Агрознање“ Д.О.О. Зајечар са 12915 пољопривредних газдинстава. Највећи број сеоских газдинстава покрива ПССС Врање Д.О.О. са 60000 газдинстава, следе ПССС Лесковац Д.О.О. 40579 пољопривредних газдинстава и ПССС Прокупље са 33937 пољопривредних газдинстава (www.psss.rs). Финансирање саветодавног рада пољопривредних станица на територији Централне Србије обавља се из буџетских средстава Републике Србије посредством Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Пољопривредне стручне службе АП Војводине своје конституисање започеле су преношењем надлежности са Републике на АП половином 2002. године. Покрајински секретаријат за ПВШ имао је водећу улогу у томе, а март 2006. године Секретаријат је на предлог Савета за пољопривредно саветодавство (основан те године) усвојио: „Правилник о организацији и раду ПСС АП Војводине“. На тај начин конституисана је ПСС АП Војводине и јасно дефинисана њена организација, начин рада и права и обавезе саветодаваца.

Успостављен је и портал ПСС АП Војводине, који омогућава добар проток информација и информисаност свих којима ти подаци могу бити од користи. Портал је један од врло успешних покушаја да се савремене технологије искористе како би се знање и савети приближили корисницима. Портал је драгоцен извор специјализованих информација, пре свега о конкурсима, правилницима, законима који су лако доступни и на једном месту. Интернет портал ПСС АП Војводине је на адреси <http://www.psss.rs> и реализован је тако да пружа могућност прилагођења потребама наручиоца. Одлуком која је објављена у „Службеном листу АП Војводине“ бр.25/2012, Влада АП Војводине преузела

оснивачка права над пољопривредним службама основаним на територији АП Војводина. (Зорановић, Поткоњак, Мачкић, 2014.)

Подручје деловања сваке организационе јединице дефинише се Програмом мера за унапређење пољопривреде у АП Војводини, за текућу годину, што представља уговорну одредбу као и број и профил саветодаваца који се по имену ангажују у реализацији поменутог програма. Њихов број зависи од тога какве су потребе пољопривредних произвођача, броја пољопривредних газдинстава, обрадивих површина на подручју деловања, односно планираних послова на одређеном подручју итд.

Финансирање саветодавног рада одвија се највећим делом из буџета, али и из могућих других извора финансирања и прихода остварених реализацијом специфичних услуга које су по прописаном одобреном ценовнику. Средства која се остварују путем саветодавног рада су намењена за исплаћивање трошкова рада, односно плате и за покривање материјалних и режијских трошкова, али у мањој мери.

У раду пољопривредне саветодавне службе АП Војводине као приоритет намеће се информисање и едукација произвођача и праћење одређеног броја пољопривредних газдинстава односно рад са одабраним газдинствима.

Правилником о организацији и раду ПСС АП Војводине (2006) прописано је да саветодавци у свом раду са одабраним газдинствима користе „Картон одабраног газдинства“, који је део „Система информација у пољопривредном саветодавству Војводине“. Од јула 2007. године Систем информација је званични модел за регистровање и праћење саветодавног рада ПСС АП Војводине са одабраним и осталим газдинствима. Типологијом саветодавног рада прикупљају се подаци о самом раду саветодаваца, односно датим саветима, а Картоном одабраног газдинства прикупљају се подаци о главним обележјима пољопривредних газдинстава од значаја за саветодавни рад. Увиђање проблема на газдинствима са којима се сусрећу саветодавци могуће је једино стицањем увида у целину газдинства као друштвено-производне и домаћинства као друштвено-потрошачке породичне скупине у пољопривреди Војводине. (Петровић, 2007).

На територији АП Војводина најмању пољопривредну површину покрива ПСС Ковин са 43000 ha пољопривредног земљишта, затим следи ПСС Бачка Топола 70850 ha пољопривредног земљишта, док највеће површине пољопривредног земљишта

покривају ПСС Зрењанин са 236000 ha и ПСС Нови Сад са 204000 ha. Најмањи број пољопривредних газдинстава покрива ПСС Ковин 5159, а затим 6861 пољопривредних газдинстава у ПСС Бачка Топола. Највећи број пољопривредних газдинстава покрива ПСС Нови Сад и то 32481 пољопривредно газдинство, а затим ПСС Зрењанин 25272 пољопривредна газдинства (Петровић, 2007).

Слика бр. 3: Пољопривредне станице Србије

Извор: <https://www.psss.rs/>

Када посматрамо делокруг рада саветодавне службе, можемо рећи да су њени задаци пружање стручних савета и информација произвођачима, едукација пољопривредних произвођача, посматрање одређених појава на терене, односно извођење огледа, рада са газдинствима и давање посебни врта помоћи, или услуга појединицу, удружњу или асоцијацији.

Поред државно организоване саветодавне службе, постоје као што је наведено и приватне саветодавне службе, као и бројне невладине организације (НВО).

НВО- имају компаративне предности у одређеним областима саветодавства. Ове организације могу бити веома корисне за мобилизацију - покретање сеоских заједница и развој локалних иницијатива. У светлу приступања наше земље ЕУ, јачање и развој

ових организација је од великог значаја. Држава (МПШВ) промовише стварање мреже НВО које се баве пољопривредом и руралним развојем и МПШВ ће у почетку координирати и вршити усмеравање активности НВО у пољопривреди и руралном развоју.

Приватне саветодавне службе – Мали број приватних пољопривредних саветодавних служби је активно у Србији, а већина је активна на територији Војводине, с обзиром да се ту налазе и највећи произвођачи. Осим добре техничке компетентности, приватни саветодавци имају способност успостављања добрих односа са корисницима услуга. Њихово укључење у саветодавни систем има велики потенцијални значај. Приватне саветодавне службе у АП Војводини углавном су активне у два сектора: пружање саветодавних услуга из области ветерине и пружање саветодавних услуга из области заштите и исхране биљака.

Комерцијализација саветодавног рада може да буде разноврсна: од различитих облика надокнаде трошкова и делимичног или потпуног плаћања за саветодавну услугу, до различитог нивоа учешћа приватних саветодаваца/компанија у саветодавном раду (Петровић и Јанковић, 2010.).

Једна од организација из невладиног сектора, која успешно реализује развојне програме у области пољопривреде је Агромрежа. Ова невладина организација успешно организује клубове пољопривредника на локалном нивоу. У делокруг активности Агромреже убраја се и организовање специјалистичких семинара за пољопривреднике на којима се остварује трансфер знања и информација у вези са применом савремене технологије, основама маркетинга, основама задуживања, агро рачуноводства, као и оснивања кооператива. (Марковић, Томаш, 2010.).

Мрежа је посебан носилац саветодавне делатности у Србији и она пружа подршку руралном развоју. Мрежа је основана од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде 2007. године и према активностима које обавља, један је од главних носилаца саветодавне делатности у пољопривреди.

Регионалне и подручне канцеларије у оквиру Мреже за рурални развој пружају подршку развоју руралних подручја и локалном становништву кроз следеће активности: (Марковић, Томаш, 2010.)

- пружање информација о субвенцијама и другим подстицајним мерама које нуди Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде;
- помоћ пољопривредним произвођачима у циљу бољег информисања и коришћења подстицајних средстава и субвенција Министарства;
- организовање и обука у области планирања и припреме пројеката за развој села и проналажења потребних средстава за финансирање пројеката;
- извршавање потребних припрема за коришћење средстава из европских фондова, када Република Србија постане кандидат за чланство у Европској унији;
- омогућавање боље комуникације и сарадње са локалним властима и Министарством пољопривреде;
- помоћ пољопривредницима при аплицирању за добијање средстава, и
- пружање осталих информација, стручне помоћи и савета.

Основни пројектни циљеви Мреже за рурални развој су:

1. Јачање постојећих и развој нових руралних потенцијала
2. Организовање ефикасног и благовременог система прикупљања информација и података који су од кључног значаја за програмирање, мониторинг и евалуацију мера руралног развоја
3. Унапређење вертикалне и хоризонталне размене информација
4. Идентификовање локалних актера и stakeholders-а³, као и подршка локалним и регионалним иницијативама усмереним ка руралном развоју
5. Побољшање услова за развој руралних подручја у Србији, унапређење животног стандарда, као и успостављање адекватних услова за креирање нових радних места.

Мрежу за рурални развој чини 15 регионалних центара са 140 подручном канцеларијом. Основна функција Мреже је да обезбеди проток информација између централног и локалног нивоа у циљу уједначеног и убрзаног развоја руралних подручја у Србији.

³ ENG: stakeholders-актери

Крајем 2012. и почетком 2013. чланице МРРС укључене у LIS⁴ пројекат и консултативни процес израде Стратегије развоја пољопривреде и руралног развоја, преко МПВШ, то је уједно и прва значајна сарадња Министарства са овом невладином организацијом.

МРРС од 2011. године постала је равноправан и пуноправан члан европске руралне мреже (PREPARE), а од 2013.године је оснивач и члан Балканске мреже за рурални развој и на тај начин учествује у процесима планирања ЕУ политика, размени идеја и знања са мрежама из региона и ЕУ.

МРРС одржава састанке на којима присуствују представници градова и општина који рада на програмима подршке пољопривреди и руралном развоју, Министарство пољопривреде и заштите животне средине, као и представници регионалних развојних агенција. На овим састанцима се износе главни проблеми, као и могућности развојних програма и пројеката. Други састанак МРРС одржан је новембра 2015. године и на њему је представљен пројекат, који ће бити реализован од новембра 2015. до јануара 2019. Циљни региони тог пројекта су:

1. Сремски и Мачвански округ
2. Колубарски и Шумадијски округ

А главни циљеви пројекта су: увећање издвајања из локалног буџета за 10%, повећање задовољства грађана, повећање пројектног финансирања из ЕУ ИПА фондова за 30%.

Присутнима је овом приликом представљена и нова Е-платформа за ефикасну комуникацију чланова Мреже и начин на који функционише.

Посебно место у организационој структури пољопривредног саветодавства у Републици Србији има Институт за примену науке у пољопривреди. Овај институт представља јединствену спону између ресорног министарства, пољопривредних саветодавних стручних служби и пољопривредних произвођача. Кроз сарадњу са научним институцијама из земље, региона и Европске уније и редовно унапређење знања и вештина саветодаваца и пољопривредника, Институт даје свој допринос

⁴ LEADER- представља један од доказано ефикасних приступа руралном развоју који се темељи на мобилизацији властитих потенцијала локалних заједница за њихов развој

унапређењу пољопривреде и руралног развоја Републике Србије. (Ђурић, Продановић, Јахић, 2017.)

Институт за примену науке у пољопривреди (ИПН), Београд обавља велики број делатности у циљу подизања нивоа знања пољопривредних саветодаваца и пољопривредних произвођача и примене научних достигнућа у пољопривредној производњи и развоју села.

ИПН сарађује са еминентним научницима и истраживачима у земљи и иностранству како би се применила добра пракса у пољопривреди, производњи хране и развоју сеоских средина.

Наш институт размењује знање и искуство са научним институцијама и пољопривредним саветодавним службама из региона и ЕУ, како би заједнички одговорили на изазове са којима се суочавају пољопривреда Србије, као и земље у региону и шире.

Свакодневним и правовременим деловањем у систему Пољопривредне саветодавне и стручне службе Србије – заједно са пољопривредним саветодавним стручним службама у Србији – ИПН настоји да најбољим саветима и решењима, путем посета, радионица и медија, стигне до сваког сеоског газдинства у нашој земљи.

У намери да саветодавци Пољопривредне саветодавне и стручне службе Србије редовно унапређују своја знања и вештине и да те нове информације успешно пренесу до пољопривредника, ИПН организује обуке и едукације током целе године. Са циљем унапређења саветодавног рада, ИПН прати активности и врши координацију рада Пољопривредне саветодавне и стручне службе Србије. У сарадњи са Министарством пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије и Градом Београдом, ИПН учествује и у изради стратешких докумената у области саветодавства и унапређења пољопривреде и руралног развоја. На тај начин ИПН представља јединствену спону између Министарства пољопривреде и заштите животне средине, пољопривредних саветодавних и стручних служби и пољопривредних произвођача

Својим радом Институт доприноси:

1. обезбеђењу прехранбене сигурности становништва
2. производњи здравствено исправне хране

3. економској исплативости и одрживом животу у сеоским срединама
4. конкурентности пољопривредних произвођача и ефикаснијем коришћењу националних подстицајних средстава и средстава из ЕУ
5. адекватном суочавању са изазовима климатских промена и изналажењу решења и нових могућности
6. рационалном коришћењу воде као ресурса у пољопривреди – са циљем очувања и заштите овог националног богатства;
7. већем коришћењу био-обновљивих извора енергије, који пружају нове могућности за развој пољопривреде Србије.

4.3.3. Задаци и функције пољопривредне саветодавне службе

Примарни циљ пољопривредне саветодавне службе јесте да усклади циљеве државе са циљевима пољопривредника на макро нивоу, јер пољопривредна саветодавна служба представља једну од организационо развојних мера аграрне политике.

Усклађивање микро и макро циљева на нивоу пољопривреде постиже се едукацијом и стручним усавршавањем пољопривредника који чине једну од три важне компоненте ПСС, заједно са саветодавацима и истраживањем. На овај начин подстиче се едукација и усавршавање фармера за одређену врсту производње, или за преквалификацију, а све у циљу повећања производње и прихода. Едукација и стручно усавршавање пољопривредника је у савременим условима пословања неопходно, како би они могли да се информишу и обуче за савремене методе производње у оквиру своје делатности.

Саветодавство јесте средство преко којег се додатно знање и идеје пласирају у сеоску средину и узрокују промене и побољшање живота фармера и њихових породица. За то је неопходна правилна организација и функционисање саветодавне службе (Церанић и сар. 2011).

Општи циљеви рада саветодавне службе су подизање општег нивоа знања и информисаности пољопривредних произвођача ради:

- повећања дохотка на газдинствима;
- оспособљавања пољопривредника за успешније управљање газдинством;
- помоћи при решавању проблема у вези производње, економских и организационих питања у вези са развојем газдинства;
- усмеравања руралног развоја локалне заједнице;
- очувања обновљивих и необновљивих природних ресурса и животне средине (одрживи развој);
- усмеравања и усклађивања производње са захтевима тржишта као и развоја предузетништва у пољопривреди и на селу;
- подстицање у стварању асоцијација произвођача и других друштвених група на селу (План стратегије руралног развоја 2009-2013. године, 2009).

Остваривањем циљева и задатака пољопривредне саветодавне службе обезбеђује се економски развој пољопривредне производње који се огледа у повећању продуктивности, економичности и рентабилности производње и пословања; у рационализацији пословања, производње и рада; повећању добити по јединици капацитета; оптимизацији производне структуре, а исто тако остварује се развој како аграрних, тако и укупних руралних подручја.

Саветодавство представља институцију која треба да помогне да се код руралне популације прошире знања и информације, да се појача мотивација и вештине јер ови фактори представљају главну препреку у развоју. Саветодавство треба да води бригу о циљеваима попут производње хране и исхране становништва, континуираној модернизацији пољопривреде и очувању природних ресурса. Према томе саветодавство је усмерено на следеће активности: производно-техничка питања у пољопривредно производњи, менаџмент, социо-економска и институционална питања, пружање савета и информација о коришћењу субвенција, добијање кредита, прибављање инпута, вођење књиговодства на газдинству, конкурисање за субвенције у националним, али и међународним фондовима, као и саветодавство по питању екологије и заштите животне средине која данас има велики значај.

Претпоставка је да је без едукованих и компететних пољопривредних произвођача, који примењују савремену технологију немогуће остварити развој пољопривреде, а тиме и одређене аспекте руралног развоја.

Основне функције саветодавства јесу оспособљавање и мотивација локалног становништва за делање на основу сопствених иницијатива и сарадња у развоју нових форми организације, едукација локалног становништва, пренос информација, помоћ при решавању проблема, развијање саветодавних садржаја и метода, планирање саветодавног рада и оценивање саветодавног рада. Поред основних присутне су и додатне функције саветодавства, пре свега обезбеђивање инпута за пољопривредну производњу, помоћ у складиштењу, маркетинг, експериментални рад, или чак обезбеђивање инфраструктуре.

Функције саветодавства су многобројне и пре свега зависе од циљва које свако друштво поставља испред саветодавног система и програма аграрног и руралног развоја.

Циљеви и функције пољопривредног саветодавства нису ограничени само на развој пољопривреде. Велики допринос саветодавства јесте и остваривање циљева руралног развоја.

Да би саветодавна служба могла да обавља и задатке у области руралног развоја и развоја локалних сеоских заједница, потребно је да је она на високом степену организованости и обучености сватодаваца за такве задатке, што је условљено финансијским могућностима, постојањем различитих традиција саветодавног рада, адекватним стратегијама развоја.

Проблем руралног развоја је веома сложен и подразумева познавање различитих детерминанти које превазилазе и сам појам руралног. Не може се очекивати да пољопривредни саветодавци брзо овладају знањима потребним за саветодавне програме руралног развоја. Саветодавна служба има своје место у реализацији оваквих циљева, пре свега зато што су саветодавци свакодневно присутни у руралним подручјима и мање-више постају део сеоског друштвеног живота и често се претварају у некога у кога локална популација има поверења („стручњаци за све“).

Саветодавни рад представља процес који треба да се побољшава и да проширује своје домете до реалних и остварљивих граница свог деловања. У којој мери ће то бити остварно, зависи од много фактора, а пре свега од квалификованости саветодаваца за такве задатке и од њихове едукације, циљева политике аграрног и руралног развоја и финансирања развојних пројеката. Рурални развој затхева стратешко планирање, дугорочну реализацију и финансирање, пре свега од стране државе, регионалних и локалних институција. Саветодавна служба у остваривању програма и пројеката руралног развоја може имати значајан допринос, али треба бити свестан границама деловања саветодавства, као и ефектима тог деловања. Циљеви саветодавне службе морају бити у складу са циљевима аграрне политике и руралног развоја.

Стављање циљева руралног развоја као једних од свакодневних циљева саветодавне службе, може довести до онемогућавања саветодаваца да се потпуно посвете сложеним пољопривредно-саветодавним задацима. Тиме се умањује њихова ефикасност, долази до дисперзије снага на монога шире подручје, од могућности самог саветодавства као институције. Међутим, ове тврдње су само делимично тачне. Према (Јанковић, Петровић, 2010.) домети саветодавног рада су ограничени и не треба очекивати да саветодавство може решити све проблеме у пољопривреди и руралним

подручјима. Оно својим активним радом и присуством у руралу индиректно делује на процес руралног развоја. Питање је само како се схвата рурални развој. У овом случају рурални развој схваћен је на антропоцентричан начин, који се односи на развој људског капитала-ресурса, а који је заправо постављени циљ саветодавства. На тај начин се развијају потенцијали сељака-фармера и њихове способности за продуктивнијом производњом, повећавају се приходи од пољопривреде, који имају велики утицај на квалитет живота оних који живе од прихода из сектора пољопривреде. Ако унапређење квалитета живота на селу схватимо као један од циљева руралног развоја, онда је оно између осталог и ефекат саветодавног рада. Рурални развој може бити схваћен у смислу развоја људских ресурса и капацитета, подстицање фармера зарад њихове веће локалне иницијативе и партиципације у развоју локалне заједнице, развијање друштвених мрежа и нових образаца координације и веза појединаца, организација и институција у сектору пољопривреде и ван ње и као стварање услова за процес друштвеног учења. То не значи да се рурални развој односи само на ове аспекте, већ да су у овом случају ови аспекти наглашени због честог занемаривања њиховог значаја у концептима руралног развоја.

Елементе руралног развоја можемо поделити на основне и додатне. Основни јесу јасна политика руралног развоја, основно образовање, демократија и мир, здравствене службе, правна сигурност, могућности кредитирања, развој пољопривреде који укључује рурално тржиште пољопривредни производа, нове технологије зарад повећања производње и могућност набавке инпута и опреме на локалном нивоу. Што се тиче додатних елемената који поспешју рурални развој обухватају саветодавне службе, едукацију и тренинг, промоцију концепта „самопомоћи“, рад на развоју локалне заједнице и развој пољопривреде који укључује постојање субвенција, очување, побољшавање и ширење пољопривредног земљишта и фармерска удружења (задруге, асоцијације, групе фармера).

Остварујући циљ трансфера технологије, саветодавна служба врши и модернизацију, односно осавремењавање пољопривредне производње. Оспособљава пољопривреднике за успешније управљање газдинством, помаже фармерима да повећају доходак на газдинству, усмеравају развој локалне заједнице, чиме доприносе укупном аграрном и руралном развоју. Такође усмеравају рурално становништво на очување обновљивих и необновљивих природних ресурса и животне средине, односно на одрживи развој. Дају информације фармерима о стању на тржишту и

помажу им да своју производњу ускладе са захтевима тржишта и доприносе развоју предузетништва у пољопривреди и на селу. Пољопривредне саветодавне службе подстичу стварање асоцијација произвођача и других група на селу путем којих се превазилази проблем развоја и конкурентности одређење пољопривреде. Ширењем информација, подстицањем образовања и едукације руралног становништва, пољопривредна саветодавна служба такође доприноси развоју пре свега руралног становништва, а онда и укупног руралног подручја.

Остварујући све своје циљеве и задатке, пољопривредна саветодавна служба заправо доприноси да се рурална подручја, доведу у такав степен развоја, где рурално становништво неће тежити да врши миграције из села у град, већ ће постојећим животом на селу бити задовољно и имати сва потребна средства и услове за задовољавање свих својих потреба. Претходник бољем животу на селу јесте сам развој пољопривреде, а онда затим и побољшавање услова за живот долази само по себи.

4.3.4. Начин финансирања пољопривредног саветодавног рада

Сам начин организовања пољопривредног саветодавства повезан је и са начином финансирања саветодавства. Као што се модели организовања разликују од државе до државе, тако се исто разликују и модели финансирања пољопривредног саветодавног рада.

Када посматрамо моделе организације саветодавства, можемо рећи да постоје јавна-државна и приватна-комерцијална саветодавна служба. Државне службе се најчешће налазе под окриљем саме државе, односно ресорних министарстава, док приватне службе делују саме за себе као профитне организације (унутар фармерских асоцијација, трговинских асоцијација и др.), или као непрофитне организације, а то су невладине организације, факултети, различите међународне организације.

Највећи број земаља у развоју пољопривредно саветодавство финансира из јавних извора. Овакво финансирање се врши и код државних пољопривредних служби и код НВО и различитих асоцијација произвођача. Средства којима се финансира саветодавни рад од стране јавних извора до пољопривредних произвођача, имају два начина да стигну до њих: 1. Од надлежних државних институција ка организацијама које пружају услуге корисницима, или 2. Од надлежних институција до пољопривредних произвођача, а затим их они усмеравају ка саветодавцима који им пружају услуге, по свом избору. Други начин је највише присутан у условима где саветодавне услуге пружају осим јавних и приватне саветодавне службе. На тај начин постоји могућност добијања много квалитетнијих услуга за пољопривредне, па се самим тим подстиче и конкуренција између оних који обављају саветодавни рад.

Након доношења Закона о пољопривредној служби (1991. Године) и на основу годишњих и вишегодишњих програма рада саветодавне службе, одређено је да се она финансира из средстава буџета Републике Србије.

Крајем 1995. Године донета је одлука о формирању аграрног буџета. На основу ове одлуке аграрни буџет, пројектован да омогући и подржи текућу производњу, као и развој пољопривреде, уведен је у употребу 1996. године. Разлози доношења овог буџета били су да се њиме обезбеде средства за подстицај аграра, стручне пољопривредне службе, као и средства за ревитализацију села.

Пољопривреда има изразито високо учешће у друштвеном производу Републике Србије. Међутим и поред те чињенице приметно је значајно смањење учешћа ресорног Министарства у буџету Републике Србије и учешћа ПСС у буџету ресорног Министарства . У период од 1994-2002. Године, финансирање пољопривредне службе било је недовољно, имајући у виду значај саветодавства за пољопривреду и село, као и износ средства која су неопходна за реализацију свих послова предвиђених Законом о пољопривредној служби. Након преношења надлежности рада пољопривредне саветодавне службе са Републике на АП Војводину (Закон о утврђивању одређених надлежности АП, Службени гласник РС, бр. 6/2002), финансирање ПСС у Војводини се не врши директно из буџета РС, већ непосредно из покрајинског буџета, али и средствима која се уплаћују из буџета РС. (Шеварлић, 2003.)

Пољопривредни сектор финансира се из пољопривредног буџета, од стране пословних банки, компанија, развојних фондова. Међутим, ови извори недовољни су за финансирање целокупног пољопривредног сектора и за све његове финансијске потребе. (Стратегија пољопривредног и руралног развоја републике Србије 2014.-2024., 2013.). Иако се пољопривредна саветодавна служба највећим делом финансира од стране државе, поред тога она остварује и део прихода кроз обављање својих послова. Саветодавна служба има овлашћење за обављање и стицање прихода на основу тих послова по основу Закона. Послови су углавном везани за контролу у производњи семена и садог материјала, агрохемијска анализа и др. Због недостатка финансијских средстава за рад и функционисање пољопривредне саветодавне службе, јављају се проблеми који доводе до тога да службе све више почињу да раде оне послове који су економски исплативији и који доносе већа средства.

Увођењем наплате за обављени саветодавни рад и пружену услугу, повећава се и одговорност саветодавца за пружену помоћ, односно пружену услугу. Тиме се ствара тржиште саветодавних услуга и повећава се конкуренција између саветодаваца, а исто тако ствара се могућност за добијање квалитетније услуге. Пољопривредник који није задовољан пруженом услугом од стране саветодавца, тражи услугу од другог саветодавца на тржишту саветодавног рада и на тај начин подстиче даљу конкуренцију и побољшање саветодавног рада. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Пољопривредним произвођачима знатно више одговара комерцијализована саветодавна служба, јер тим путем они добијају квалитетније услуге од стране службе.

Комерцијализација пољопривредног саветодавства може значајно да унапреди квалитет рада ПСС, али са друге стране исто тако утиче на број пољопривредника који ће користити такве услуге и који су спремни да плате саветодавни рад. Приватна саветодавна служба окренута је углавном економски стабилним пољопривредницима, који су спремни да плате добијену услугу. Оно што је потребно нагласити јесте да и у потпуно комерцијализованим системима ПСС, улога државне службе је неизбежна и веома значајна. Ово је повезано са тим што јавна ПСС обезбеђује већу покривеност пољопривредних произвођача, нарочито оних који нису у могућности да користе услуге приватних служби. Финансирање ових служби може бити потпуно и делимично комерцијализовано, тако да пољопривредници плаћају пуну или делимичну цену за добијену саветодавну услугу. Саветодавне услуге могу пружати приватне саветодавне организације, невладин сектор или државна саветодавна служба.

Табела бр.3. Стратегије финансирања и извођења саветодавног рада у пољопривреди

Финансирање саветодавства	Извођење/пружање саветодавне услуге	
	Јавно	Приватно
Јавно	Бесплатна јавна саветодавна служба	Субвенције за приватне саветодавце, саветодавни уговори, ваучер системи
Приватно	Надокнада трошкова државним саветодавцима	Приватне саветодавне компаније

Извор: Петровић, Јанковић: „Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе“, Пољопривредни Факултет, Нови Сад, 2010.

Потпуно бесплатно саветодавство, као и потпуна приватизација саветодавног рада представљају два крајња, односно могућа решења. Усмеравање финансијских средстава неопходних за функционисање саветодавне службе, има различите правце. Правци усмеравања финансијских средстава могу бити директно преко буџета јавним службама, или за тачно одређене пројекте, уговарањем са различитим извођачима саветодавног рада, приватним или државним, усмеравање средстава на пољопривредне произвођаче (ваучер), плаћање саветодавних организација путем пореза или чланарина, у пољопривредним организацијама, задругама и слично. Када је у питању државно организовано и финансирано саветодавство, постоји случај када крупни пољопривредни произвођачи, обавезно плаћају услуге, док други не морају.

Такође, могућност плаћања саветодавног рада постоји и код различитих удружења и задруга, које ангажују саветодавце и плаћају добијене услуге, по основу уговорне обавезе. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Табела бр. 4: Могућности усмеравања финансијских средстава у саветодавству

	ЈАВНО	ПРИВАТНО
НЕЗАВИСНО ОД ЗАДАТАКА	БУЏЕТ	ПОРЕЗИ, ДОПРИНОСИ (нпр.чланарине)
ЗАВИСНО ОД ЗАДАТАКА	ПРОГРАМИ, ПРОЈЕКТИ/КАМПАЊЕ; УГОВОРИ, ВАУЧЕРИ	ФИКСНЕ НАДОКНАДЕ, ВАРИЈАБИЛНИ ТРОШКОВИ, ПОДЕЛА ДОДАТЕ ВРЕДНОСТИ

Извор: Петровић, Јанковић: „Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе“, Пољопривредни Факултет, Нови Сад, 2010.

Главни циљ пољопривредних произвођача јесте повећање и побољшање квалитета своје производње. Имајући у виду овај основни циљ пољопривредника, можемо рећи да све услуге које газдинства траже од саветодаваца иду углавном у том правцу. Од зависности и коме су саветодавне услуге намењене, зависи и сам циљ саветодавства. На основу овако пружених услуга, пољопривредници имају директну корист, али исто тако и прерађивачи пољопривредних производа, јер добијају производе за прераду бољег квалитета. У случају када су саветодавне услуге намењене већем броју корисника, финансирање тих услуга ближе је државном, односно финансирању из буџета. Заинтересованост финансирања саветодавних услуга опада уколико су те услуге општег карактера, јер самим тим корист од тих услуга има шира заједница, а не само одабрани пољопривредници. Те услуге се углавном односе на заштиту животне средине, смањење руралног сиромаштва, унапређење руралног развоја и слично.

У земљама ЕУ, заступљени су различити модели организовања саветодавног рада од државних и локалних владиних институција, до комерцијалних приватних компанија, саветодавних коопераната, сервиса пољопривредне прерађивачке индустрије и институција комерцијалног сервиса итд. Следећа подела у 5 основних служби јесте према начину финансирања:

Табела бр. 5: Начин финансирања ПСС у земљама ЕУ

Саветодавни систем	Релевантна институција	Извор финансирања	Земља
Ј А В Н О С А В Е Т О Д А В С Т В О			
ДРЖАВНИ	Саветодавство спроводе јавне институције. Најчешће су регионалног карактера.	У потпуности се финансирају из државног буџета.	Белгија, Италија, Словенија, Шведска, Мађарска, јужна регија Шпаније, Португал, Луксембург
ДЕЛИМИЧНО ДРЖАВНИ	Већа улога саветодавног сервиса који су приватно консултантски тимови	Углавном њихове услуге плаћају фармери. Могу бити централизован или децентрализоване форме	Ирска, Република Чешка, Пољска, Словачка, Мађарска, Естонија
ПОЛУАУТОНОМНЕ	Саветодавне услуге нуде преко националних институција	Делимична државна субвенција	Литванија, Летонија
П Р И В А Т Н О С А В Е Т О Д А В С Т В О			
АУТОНОМНО САВЕТОДАВСТВО ФАРМЕРА	Саветодавне услуге пружају се преко пољопривредних комора и удружења фармера	Финансирају се преко чланарине или директном исплатом фармера	Аустрија, Француска, Данска, Финска, северозападна Немачка
КОМЕРЦИЈАЛНО	Саветодавне услуге пружају комерцијалне фирме или приватна лица	Плаћање услуга је преко спровођења пројеката или донација	Енглеска, Холандија, североисточна Немачка

Извор: ИПН – лична евиденција координатора за ПССС12

У Републици Србији пољопривредно саветодавство организовано је и финансирано од стране државе. Поред саме државе, Министарство пољопривреде је то које је задужено за рад саветодавне службе. Услуге које пољопривредници добијају од саветодаваца су бесплатне, а коришћење услуга ПСС је добровољно и углавном

засновано на економским интересима корисника. Унапређењем и развојем саветодавног рада, требало би постепено смањити учешће државе у финансирању саветодавства, како би се стимулисало стварање тржишта пољопривредног саветодавног рада, што би довело и до самог побољшања пружања услуга, као и до веће задовољности корисника. Усмеравање финансијских средстава из буџета је директно јавним саветодавним службама. Као што је наведено, средства која потичу из буџета могу бити усмерена и за конкретне пројекте, различите саветодавне организације које обављају саветодавни рад, плаћање саветодавних организација путем чланарина или пореза и слично. Саветодавне услуге које се пружају преко пољопривредних комора и удружења, представљају полудржавно саветодавство из разлога што се један део, обично већи део коморе, финансира од стране државе. Остала средства неопходна за рад коморе, остварују се наплатом пружених услуга и од чланарина чланова коморе. Овај начин финансирања саветодавства дао би добре резултате у нашим условима, али уз повећање издвојених финансијских средстава из буџета за саветодавство, као и уз економско јачање пољопривредних произвођача, који би тада могли да плаћају преостали де добијене услуге. Неопходно је формирати буџет ПСС са унапред дефинисаном наменом коришћења средстава.

Саветодавне услуге преко удружења фармера, у оквиру којих држава субвенционире део до 50% трошкова саветодавних услуга, а остатак иде из чланарине удружених фармера, могао би бити примењив у нашим условима код газдинстава која су економски јача, док за ситне произвођаче овај вид финансирања би био једино могућ уколико би држава, или неки други донатори финансирани око 90% трошкова саветодавних услуга.

Велике светске организације, као што су Светска банка, Међународни фонд за развој пољопривреде, Програм развоја Уједињених нација, као и регионалне развојне банке имају велики значај када је у питању финансирање пољопривредне саветодавне службе на глобалном нивоу.

Искуства других земаља показују да је присутност активности невладиних организација веома битна, јер доприноси развоју аграрних и руралних подручја. Ове организације нарочито су успешне и ефикасне када су у питању пројекти везани за економску ревитализацију локалне заједнице, помоћ сеоским задругама и питања везана за заштиту животне средине. Када је у питању реализација различитих

развојних пројеката у нашим условима, велики допринос у смислу финансијске и техничке подршке дају иностране НВО, као што је Агенција САД за међународни развој (USAID- United States Agency for International Development), која је у вези са домаћим институцијама. (Марковић, 2005.)

4.3.5. Кадровски потенцијал ПСС у Србији

На основу тренутних података који су доступни на сајту ПСС Србије, можемо рећи да је укупан број ангажованих саветодаваца на територији Централне Србије и Војводине 271. Од укупног броја саветодаваца 187 заступљено је на територији Ц. Србије, док је на територији Војводине заступљено свега 84 саветодавна радника.

Када упоредимо број запослених саветодаваца у нашој земљи и Словенији, можемо рећи да је код нас стање знатно неповољније. Разлог томе је што Словенија има много мањи број обрадивих површина и самих пољопривредника, што није случај у нашој земљи. Број саветодаваца није сразмеран броју пољопривредника, као ни самим обрадивим површинама. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Када је у питању укупан број саветодаваца, битно је разграничити полну структуру. Уколико посматрамо Ц. Србију, однос мушких и женских саветодаваца је следећи: 83 ангажована женска саветодавца и 104 ангажована мушка саветодавца, док је на територији Војводине тај однос 32 женска и 52 мушка саветодавца.

У следећој табели тад је преглед односа мушких и женских запослених саветодаваца, а исто тако подаци су и графички приказани.

Табела бр. 6: Полна структура ангажованих саветодаваца Р.Србије

САВЕТОДАВЦИ	Ц. СРБИЈА	ВОЈВОДИНА	УКУПНО
М	104	52	156
Ж	83	32	115
УКУПНО			271

Извор: <https://www.psss.rs/>

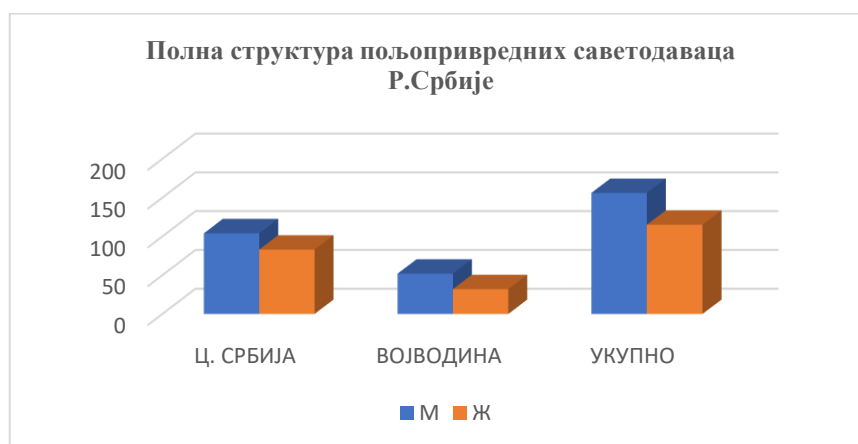

График бр.1 : Приказ полне структуре ангажованих саветодаваца Р.Србије

Из приложеног можемо да закључимо да је однос мушких и женских ангажованих саветодаваца 58%, на спрам 42%. Од укупног броја саветодаваца, 31% ангажован је на територији Војводине док је остатак ангажован на територији Ц.Србије.

Веома битно питање представља старосна структура саветодаваца Србије, која је неповољна. Од укупног броја саветодаваца, 138 спада у категорију млађих од 50 година, док 133 саветодаваца спада у категорију старијих од 50 година. На територији Ц.Србије старосна структура је нешто повољнија и представља однос 86 саветодаваца старијих од 50 година на спрам 101 саветодавца млађег од 50 година. Међутим и овде постоји питање колико је њих близу завршетка свог радног стажа, као и колико је саветодаваца који имају радни стаж мањи од 10 година. У Војводини је старосна структура нешто неповољнија и однос између старијих и млађих саветодаваца од 50 година је 47, на спрам 37. Када погледамо укупан број запослених саветодаваца на територији Србије, можемо рећи да је однос саветодаваца старијих и млађих од 50 година, приближно исти, тачније 138 на спрам 133, у корист саветодаваца млађих од 50 година.

Табела бр. 7: Старосна структура пољопривредних саветодаваца Србије

САВЕТОДАВЦИ	Ц.Србија	Војводина	Укупно
Млађи од 50 година	101	37	138
Старији од 50 година	86	47	133
Укупно	187	84	271

Извор: <https://www.psss.rs/>

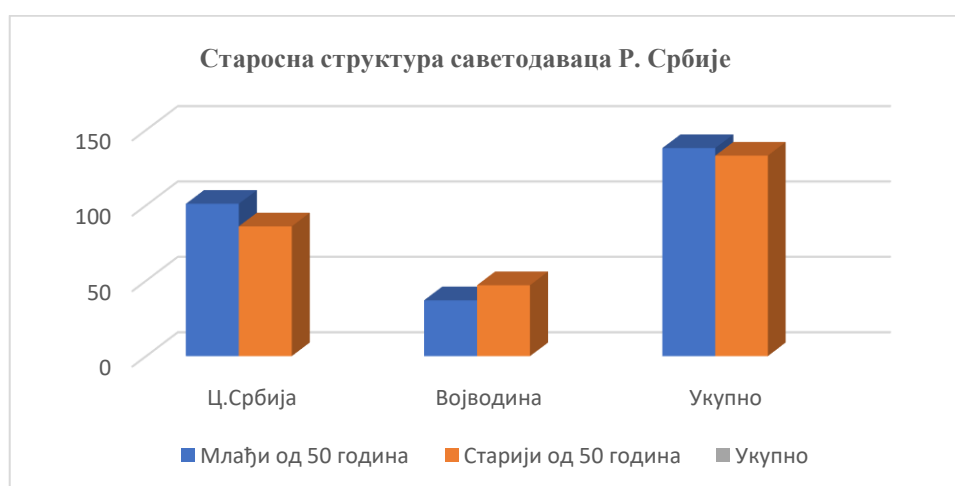

График бр. 2: Приказ старосне структуре саветодаваца Р. Србије

Ипак овај показатељ није најмеродавнији за сагледавање старосне структуре пољопривредних саветодаваца. Када погледамо боље радни стаж и број саветодаваца који се налазе близу престанка радног стажа и одласка у пензију, можемо рећи да је старосна структура пољопривредних саветодаваца у нашој земљи изузетно лоша. Веома мали број саветодаваца је млађи од 30 година, а исто тако мали број саветодаваца заступљен је у распону између 30 и 40 година. Највећи број саветодаваца заступљен је са старошћу између 40 и 50 година, док највећи број саветодаваца има између 10 и 25 година радног стажа.

Старији саветодавци, који чине већину укупно запослених саветодаваца у нашој земљи представљају групу која има веће професионално и стручно искуство. Позитивна страна њиховог рада јесте едукација и обука млађих саветодаваца, с обзиром на њихово знање и искуство стечено током обављања саветодавног рада у пољопривреди. Они представљају важан фактор приликом успостављања односа са пољопривредницима, који такође углавном припадају старијим старосним групама. Оно што старосну структуру пољопривредних саветодаваца Србије чини неповољном јесте велико учешће оних који имају преко 45 година, као и веома мало учешће младих саветодаваца, који имају 25 до 35 година. Млади саветодавци треба да представљају основу модернизације и реформе пољопривредног саветодавства, јер је и њихова спремност и мотивисаност за нове послове по правилу већа него код старијих саветодаваца. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Када говоримо о образовној структури саветодавног кадра, можемо рећи да највећи број саветодаваца има високо образовање, углавном на пољопривредним факултетима (97%), јако мали део њих има завршену вишу пољопривредну школу (око 2%), док свега 1% посто има завршен неки други факултет. Оно што је још потребно нагласити, јесте да велики број саветодаваца (око 1/3), има или ће стећи неки од научних степена (специјалистички, магистарски, мастерски, докторски). Највећи број саветодаваца има магистарски степен, затим докторски, док најмањи број њих има специјалистички степен образовања. Регион Централне Србије има бројчану предност када су у питању саветодавци магистарских и докторских студија, које су у току. Међутим, морамо имати у виду и то да је у региону Ц. Србије број саветодаваца већи. Структура унутар региона слична је структури целе државе и креће се у односу 30%, за оне које имају одређени научни степен образовања, док 70% њих нема, нити су у току стицања

наведених научних степена. Кадар пољопривредног саветодавства Србије представља елитну структуру наше земље. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Табела бр. 8: Структура саветодаваца ПССС према врсти завршене школе

Врста школе	Број саветодаваца	%
Виша пољопривредна школа	5	2
Пољопривредни факултет	263	97
Неки други факултет	3	1
Укупно	271	100

Извор: <https://www.psss.rs/>

График бр. 3: Графички приказ саветодаваца према врсти завршене школе

Веома битна ствар када је реч о квалификацијама самих саветодаваца јесте и константна едукација, како би стекли нова актуелна знања и информација. Да би саветодавац могао да одговори на све потребе пољопривредних произвођача, мора да има комплетно стручно и методолошко знање о његовом проблему. Најновија сазнања и информације, саветодавци добијају на разне начине. Најчешћи начин проширења њихових знања је путем стручне литературе, затим путем стручних саветовања и семинара, а затим и путем интернета. Нешто ређи видови добијања информација и знања су путем организованих едукација, изложба, сајмова и ТВ емисија.

Законом је предвиђено да сваки саветодавац има лиценцу за обављање свог рада, као и да је обавезно обнављање лиценце уз константу едукацију и усавршавање.

Пољопривредни саветодавци представљају стручњаке који највећим делом имају завршен пољопривредни факултет. Међутим, стручни профили су веома разноврсни

и неравномерно заступљени. Највећи број представљају стручњаци ратарске производње (скоро 30%), сточари (око 24%) и заштитари (око 27%), док нешто мањи број чине стручњаци воћарске и виноградарске производње. Најмањи број заступљених стручњака је из области уређења вода, агрономије и механизације, а затим и из области ветеринарске медицине. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Имајући у виду актуелне проблеме наше пољопривреде, који се односе пре свега на мали број наводњаваних површина, на застарелу механизацију и на велику потребу за агрономским саветима, можемо рећи да стручњаци из ових области рада недостају у великом броју.

4.4. СТАВОВИ ПОЉОПРИВРЕДНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ О ПОЉОПРИВРЕДНОЈ САВЕТОДАВНОЈ СЛУЖБИ

Један од циљева овог рада јесте сагледавања ставова и мишљења пољопривредника о ПСС у нашој земљи. Анкета која је спровођена на подручју територије Републике Србије, дала нам је неке од потребних одговора, на основу којих можемо да закључимо тренутно стање пољопривредног саветодавства из перспективе пољопривредника, као главних корисника саветодавних услуга. Питања која су била присутна у анкети су општог типа и првенствено се односе на основне податке о самом газдинству, као и о томе колико газдинства користе услуге и каква су њихова мишљења о будућем коришћењу и о задовољности пружених услуга.

4.4.1. Опис подручја на коме је вршено испитивање ставова пољопривредника

Испитивање ставова пољопривредника вршено је на територији Републике Србије. Оно што можемо рећи за нашу земљу, јесте да је пољопривреда основна привредна делатност, али да и поред тога постоје бројна ограничења, која успоравају њен даљи развој и напредак. Имајући у виду значај пољопривреде за Србију, исто тако мора се посебна пажња обратити на значај пољопривредног саветодавства, јер оно представља једну од главних компоненти развоја аграра и руралних подручја уопште.

Пољопривреда је најзаступљенија у Војводини, али исто тако велики значај има и у Централној Србији. Оно што карактерише оба подручја јесте велики број уситњених газдинстава, са малом површином, чији носиоци припадају старијим старосним групама. Највећи проблем, који спречава адекватну примену свих савремених метода у пољопривредној производњи, јесте уситњеност поседа пре свега. Додатни проблем представља и стара и лоша опрема, односно механизација која се користи у производњи. Велики број пољопривредника није упознат са пољопривредним саветодавством и има неповерење према коришћењу саветодавних услуга. Већина пољопривредника на нашим просторима нема финансијска средства за плаћање разних услуга које су им потребне, док за бесплатне услуге и државно организовано саветодавство, као што је у случају наше земље имају неповерење. Нису довољно упућени у све погодности које пружа саветодавство, имају велико неповерење према самој држави, па отуда и у саветодавну службу, као и у бесплатне услуге.

4.4.2. Интерпретација резултата анкете

На основу прикупљених анкета од пољопривредника са територије Републике Србије, дошли смо до многих сазнања. У овом делу рада биће приказани и анализирани подаци о пољопривредном саветодавству наше земље, који су добијени путем анкетирања.

Пре саме анализе података о коришћењу саветодавних услуга, дата су основна обележја, односно општи подаци о газдинствима која су учествовала у анкетирању. У питању је број од 20 газдинстава на територији наше земље.

Табела бр. 9: Општи подаци о анкетираним газдинствима

Тип производње	Број газдинстава	%
Повртарство	3	15
Ратарство	6	30
Сточарство	2	10
Воћарско-виноградарска	4	20
Повртарско-цвећарска	1	5
Ратарско-сточарска	4	20
Укупно	20	100

Извор: Упитник попуњаван од стране пољопривредника

На основу података из табеле добијен је закључак да се највећи број пољопривредника бави искључиво само ратарском производњом (30%). Нешто мањи део њих се бави комбинованом ратарско-сточарском производњом (20%), као и воћарско-виноградарском производњом (20%). Такође у испитаним пољопривредницима, било је и оних који се баве комбинованом повртарско-цвећарском производњом (5%), а поред тога повртарска производња заступљена је са 15% и сточарство са 10%.

Газдинства која су учествовала у анкетирању потичу са различитих локација и то: Темерин, Госпођинци, Сириг, Сремски Карловци, Змајево, Деспотово (Јужнобачки округ), Нови Бечеј, Зрењанин, Елемир (Средњобанатски округ), Сремска Митровица (Сремски округ), Власотинце, Добро поље (Јабланички округ), Гудурица (Јужнобанатски округ).

Оно што одликује нашу земљу а тиче се величине поседа, јесте велика уситњеност парцела и мале површине. Путем испитиваних газдинства добијени су следећи подаци везани за величину поседа:

Табела бр. 10: Величина испитиваних газдинстава

Величина газдинства	Број газдинстава	%
0-5 ha	8	40
6-10 ha	3	15
11-15 ha	2	10
16-20 ha	0	0
21-25 ha	1	5
26-30 ha	3	15
31-35 ha	3	15
УКУПНО	20	100

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

Из приказане табеле уочава се да највећи број газдинстава има површину до 5 ha (40%). То довољно указује на уситњеност поседа у нашој земљи. Свега 7 газдинстава има пољопривредне површине у свом поседу које су веће од 15 ха. Највећи проблем јесте што сва испитана газдинства са територије целе земље припадају групи малих газдинстава (<50 ha). Све ово нам указује да је поседовна структура пољопривредног земљишта у нашој земљи веома лоша и да се пре свега ту морају учитини корените измене, како би дошло и до побољшања пољопривредне производње. У тим реформама пољопривредно саветодавство може играти значајну улогу међу пољопривредницима.

Величина газдинства

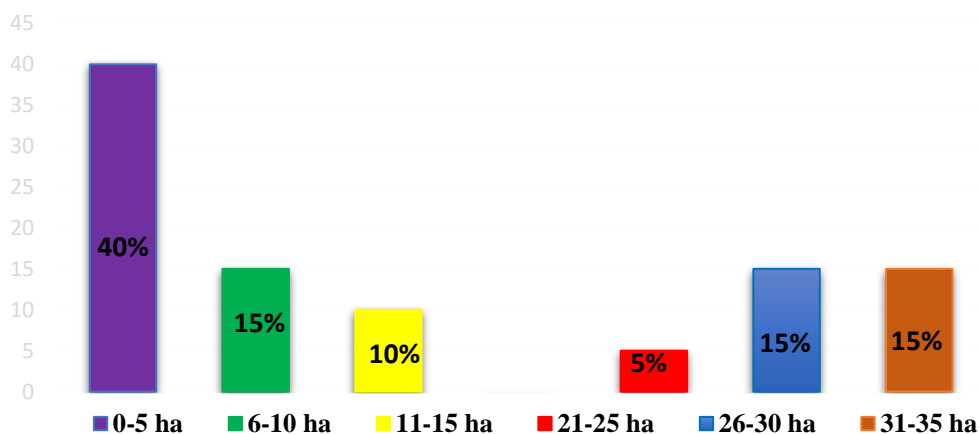

График бр. 4: Приказ величине испитиваних пољопривредних газдинстава

Када је реч о броју чланова на газдинству, одговори у анкети су разноврсни. Оно што је најочљивије било јесте да ни једно домаћинство нема преко 5 чланова.

Што се тиче старости носиоца газдинстава, може се рећи да су највећим делом носиоци газдинстава старији од 50 година. Веома мали број носиоца спада у млађу

старосну категорију до 25 година. Стручна спрема носиоца пољопривредних газдинстава је такође различита. Највећи број носиоца има ССС, док веома мали број њих само ОШ, или ВСС.

Табела бр. 11: Старосна структура носиоца пољопривредних газдинстава

Старост носиоца газд.	Број	%
20-30 година	4	20
31-40 година	5	25
41-50 година	3	15
51-60 година	8	40
Укупно	20	100

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

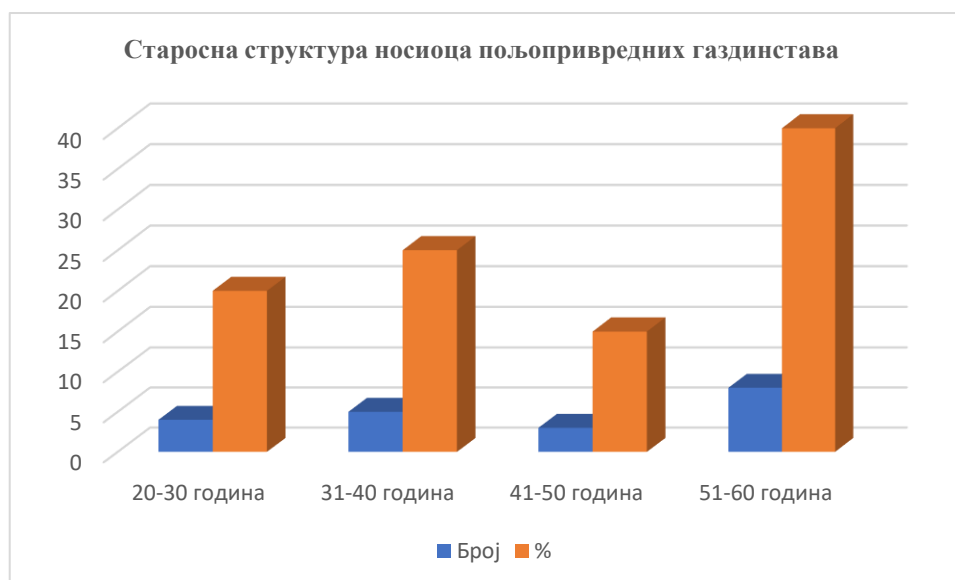

График бр.5: Приказ старосне структуре носиоца пољопривредних газдинстава

У следећој табели приказана стручна спрема, односно степен образовања носиоца пољопривредних газдинстава:

Табела бр. 12: Стручна спрема носиоца пољопривредних газдинстава

Врста стручне спреме	Број носиоца	%
ОШ	1	5
ССС	15	75
ВШ	1	5
ВСС	3	15
Укупно	20	100

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

Из наведене табеле видимо да чак 75% испитиваних носиоца пољопривредних газдинстава има ССС. Образовна структура код наших пољопривредника нажалост и није баш најповољнија. Оно што је познато јесте да највећи број њих није завршило Пољопривредни факултет или школу, већ неку другу. Пољопривредна делатност се преноси са колена на колена и то је оно што успорава развој ове делатности. Многи иако имају услове за адекватно школовање везано за бављење пољопривредном, не жели томе да се посвети.

После приказа општих података о пољопривредним газдинствима, следи део који се односи на само пољопривредно саветодавство и овај део представља главни циљ писања овог рада.

На основу прикупљених анкети од 20 пољопривредних газдинстава са територије целе Србије добијени су одређени подаци. Пре свега главно питање представља који број газдинстава уопште користи саветодавне услуге и колико су задовољни услугама уколико их користе.

Од 20 анкетираних газдинстава, 12 пољопривредних газдинстава користи услуге, док 8 не користи, али добар део планира у будућности да искористи погодности које пружа пољопривредно саветодавство. Процентуално изражено, 60% пољопривредника користи помоћ саветодаваца код решавања проблема у оквиру своје производње, док се 40% њих ипак ослања на самосталан рад без тражења савета и услуга.

Када су у питању газдинства која користе услуге, највећи део њих на питање које услуге најчешће користе, односно које услуге су им најпотребније, одговор је био заштитарске услуге, и веома мали део односио се као одговор унапређење производње, што и јесте циљ самог саветодавства, као и проширења активности, као допунске делатности на газдинству. Од 12 газдинстава која користе услуге, 9 је одговорило да су им заштитарске услуге најпотребније.

Газдинства која су у анкети навела да нису корисници саветодавних услуга, главни разлог у некоришћењу услуга налазе у недовољној информисаности о самом саветодавству, као и у недовољној отворености саветодаваца према странкама.

Информисаност свакако представља основни проблем недовољног коришћења саветодавних услуга. Пре свега се треба ићи на ширење саветодавних знања и информација, јер нису све услуге свим пољопривредницима једнако доступне.

Табела бр. 13 : Коришћење саветодавних услуга и главни разлози коришћења/некоришћења услуга

Корисник саветодавних услуга	Број	Разлог
Да	12	Услуге из области заштите биља
Не	8	Недовољна информисаност о самом саветодавству
Укупно:	20	

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

Када је у питању квалитет пружених услуга, пољопривредници који користе услуге су углавном одговорили да је у данашње време саветодавна помоћ неопходна да пољопривредници своју производњу могу унапредити једино уз помоћ саветодавне службе. Већина њих сматра да су пружене, ондосно добијене услуге од стране саветодаваца одличног квалитета и да без њих нема ни опстанка, као ни напретка пољопривреде у нашој земљи. Пре свега то је повезано са доминантношћу конвенционалне пољопривреде у нашој земљи. Сваки помак и корак напред ка модернизације пољопривреде и производње немогуће је начинити без знања, искуства и нових информација, које су пољопривредницима недоступне без посредства пољопривредног саветодавства.

Као што је речено, главни разлог због којег испитани пољопривредници не користе саветодавне услуге јесте недовољна информисаност и отвореност саветодавства према пољопривредницима. На питање да ли знају све погодности које пружа пољопривредно саветодавство, сељаци су највећим делом (њих 6) одговорили да не знају, док је мањина (њих 2) одговорило са одговором- углавном.

Ово довољно показује шта је један од највећих проблема због којег се саветодавне услуге не користе у мери у којој је потребно. Да би се само саветодавство развијало, потребна је и што већа заинтересованост пољопривредника за коришћење његових услуга.

Када је у питању будућност коришћења саветодавних услуга и помоћи, и прва и друга група испитаних пољопривредника, имају одређене ставове.

Наиме, сви испитани пољопривредници, који су већ корисници саветодавних услуга, планирају и даље да наставе сарадњу са пољопривредном саветодавном службом.

Поједини сматрају да своју са радњу са ПСС могу још да прошире и унапреде и да постану корисници још неких услуга, које до сад нису користили.

Што се тиче пољопривредника које не користе саветодавне услуге, одговори су различити. Највећи део (62%) испитаника сматра да ће у будућности ипак користити саветодавне услуге и на тај начин омогућити себи лакшу и бољу производњу. Поред позитивних одговора, 25% њих сматра да неће користити ни у будућности помоћ пољопривредног саветодавства, док свега 13%, односно једно пољопривредно газдинство сматра да ће пољопривредне услуге користити уколико буде сматрало да има потребе за тим.

Табела бр. 14 : Планирање коришћења саветодавних услуга у будућем периоду

Одговор	Број пољопривредника	%
Да	5	62
Не	2	25
У зависности од потреба	1	13
Укупно	8	100

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

Када је реч о променама у саветодавном раду, испитани пољопривредници имају различите одговоре. Постојећи корисници услуга сматрају да би промене у саветодавном раду могле ићи у правци организовања већег броја семинара, као вид едукације и обуке, затим пружати више информација о актуелним конкурсима, више савета о дефицитарним производима на тржишту, као и бољи савети о томе које културе гајити. Још једна ствар за коју су произвођачи заинтересовани и сматрају да служба може да има улогу у томе, јесте однос произвођач-купац. Овде је реч о томе на који начин и како да пољопривредни произвођачи побољшају и унапреде своје односе са потенцијалним купцима, како би њихов производ био сио сигурно позитивно пласиран на тржишту.

Пољопривредници који нису тренутни корисници саветодавних услуга, имају различите ставове о могућим променама саветодавног рада. Део њих који сматра да ће у будућности користити помоћ и услуге службе, затим сматрају да промене треба да иду у правцу веће публикације саветодавног рада, као и веће отворености саветодаваца према пољопривредницима. Сматрају да промоција пољопривредног саветодавства није на нивоу на ком би требала да буде, па да исто тако ни они сами нису упознати са свим предностима и погодностима службе. Један од

пољопривредника сматра да саветодавци треба да и самоиницијативно излазе на терен код пољопривредника и презентују им саветодавни рад. Међутим, овде се поставља питање да ли је наше саветодавство организовано тако да има довољан број саветодаваца да се ово примени у пракси. Сагледавајући досадашње обрађене податке о раду ПСС и броју запосленог кадра, у пракси је ово тешко остварљиво. Требало би покренути посебну групу саветодаваца који ће се практично бавити само промоцијом и ширењем саветодавног рада.

Последње питање за групу пољопривредника који већ користе саветодавне услуге било је колико су задовољни саветодавством, односно њихова оцена саветодавног рада.

Табела бр. 15 : Оцена (степен задовољства) саветодавног рада

Степен задовољства	Број пољопривредника	%
Одлично	8	66,67
Задовољавајуће	4	33,33
Без оцене	0	0
Укупно	12	100

Извор: Упитник попуњен од стране пољопривредника

Из дате табеле видимо да је највећи део пољопривредника оценио саветодавни рад са одличном оценом (66,67%), док нешто мањи проценат њих (33,33%), сматра да су пољопривредне услуге на задовољавајућем нивоу.

Са друге стране пољопривредницима који нису досадашњи корисници саветодавне помоћи питање је било шта је оно што очекују од саветодавства. Сви пољопривредници на ово питање имали су једногласан одговор. Пре свега њихова очекивања везана су за добијање адекватне помоћи, квалитетних и правовремених услуга, информација и знања, као и отвореност саветодаваца за сваки вид комуникације са сељацима. Оно што се сматра додатном предности које има саветодавство јесте њихова доступност на сајту као и преко телефона. То додатно олакшава пољопривредницима комуникацију са службом и добијањем потребних информација, уколико нема потребе одласка на терен, а исто тако повећава задовољност пољопривредника саветодавним радом.

4.4.3. SWOT анализа

SWOT анализа је техника стратегијског планирања на основу које можемо да уочимо везу између снага и слабости одређеног предузећа (интерни фактори) , у овом случају ПСС, као и шанси и претњи из окружења (шансе и претње).

На основу ове анализе добијени су подаци о томе шта је то што ограничава и спутава даљи развој пољопривредног саветодавства, као и да ли наше саветодавство има одређене предности и снаге и које су то предности.

Табела бр 16. : SWOT анализа пољопривредног саветодавства Србије

<p style="text-align: center;">СНАГЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пренос надлежности на АПВ (децентрализација) - Стручни кадар - Заинтересованост пољопривредника 	<p style="text-align: center;">СЛАБОСТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Недовољан број запослених стручњака - Недовољна финансијска средства за унапређење рада ПСС - Неповерење дела пољопривредника у саветодавни рад - Недовољна децентрализација
<p style="text-align: center;">ШАНСЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Могућност запошљавања већег броја саветодаваца (довољан број незапослених стручњака) - Могућност комерцијализације ПСС - Модернизација рада и праћење саветодавног рада, са радом у ЕУ 	<p style="text-align: center;">ПРЕТЊЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Процент прихваћености приватне саветодавна службе од стране пољопривредника - Подршка државе

SWOT анализа показује да наше пољопривредно саветодавство има одређене предности и снаге, као и слабости, које се односе на сам интерни аспект сагледавања ПСС. Међутим, swot анализа такође омогућава разматрање спољашњег(екстерног) утицаја шанси и претњи које могу деловати позитивно или негативно на саветодавни рад, у зависности од тога како се искористе.

Што се тиче самих снага пољопривредног саветодавства, преношење надлежности на АПВ, представља веома битан помак ка децентрализацији саветодавног рада, али не и довољан. Потребно је урадити низ корака ка даљој децентрализацији ПСС и омогућавања свакој локалној станици да има што већу самосталност у обављању рада

и прилагођавања конкретним потребама. Ово уједно представља битно ограничење пољопривредног саветодавства, које ће се морати решити ради даљег побољшања и унапређења саветодавног рада. Још једна предност нашег пољопривредног саветодавства јесте запослени кадар, који представљају врхунски стручњаци из области пољопривреде. Оно што представља слабост када је у питању саветодавни персонал, јесте недобољан број запослених саветодаваца, имајући у виду значај пољопривреде за нашу земљу, као и то да постоји велики број пољопривредника. Постоји потреба и заинтересованост пољопривредника за све већим тражењем услуга, што доводи до потребе за проширавањем саветодавне активности и запошљавања саветодаваца. Међутим, да би се запослио већи број стручњака, потребно је да држава више подржи саветодавни рад, пре свега у финансијском смислу, како би било омогућено проширење и унапређење саветодавног рада и запошљавање потребног кадра. У том смислу, недостатак финансијских средстава и недобољна подршка државе, представљају значајну слабост и ограничење нашег пољопривредног саветодавства. Код неких пољопривредника се јавља неповерење у државу и у пољопривредно саветодавство. Највећи део тих пољопривредника јесу они који не користе пољопривредне услуге, нити планирају да их користе. Сматрају да је њихов начин производње који се преноси са „колена на колена“ много бољи и квалитетнији од бесплатних услуга које пружа држава. Ово такође представља значајну слабост ПСС.

Када су у питању екстерни фактори који утичу на саветодавни рад, као што је наведено они се могу испољити у виду шанси и претњи. Једна о шанси јесте запошљавање већег броја саветодаваца, узимајући у обзир да наша држава располаже са довољним бројем стручњака који су стварно потребни развоју и напретку саветодавног рада, а незапослени су. Главни разлог неискоришћавања ове шансе јесте недовољна подршка од стране државе. Подршка држава представља значајну претњу у проширивању саветодавног рада. Такође, наша земља има шансу да комерцијализује пружање саветодавних услуга. Приликом комерцијализације саветодавног рада појављује се и значајна претња, која се односи на прихваћеност пољопривредника за комерцијалну саветодавну службу, као и спремност за плаћање саветодавних услуга. Подразумева се да ће одређени део пољопривредника бити спремни да плаћа све услуге, међутим већи је део оних који неће бити спремни да плаћају услуге и прихвате приватно саветодавство, због своје економске снаге. Приликом приступања у ЕУ, и испуњавања

свих тражених услова, наша земља има шансу да модернизује и усклади свој саветодавни рад, са пољопривредних саветодавних служби у ЕУ, што би значајно допринело побољшању и проширењу саветодавног рада. Овде постоји претња могућности државе да спроведе све услове, као и прихватање оваквог начина саветодавног рада у нашој земљи од стране пољопривредника.

Да би све своје предности и шансе пољопривредно саветодавство искористило, потребна је пре свега велика подршка државе, као фактора који највише утиче на саветодавни рад. Исто тако да би се ублажиле и уклониле слабости које прате ПСС наше земље, потребна је много већа финансијска подршка државе, а исто тако и помоћ пољопривредника око прихватања одређених начина саветоданог рада и његовог унапређења. Потребно је све више ширити свест код пољопривредника о значају и предностима саветодавног рада, како би се увиделе све предности које поседује пољопривредна саветодавна служба, као један од главних фактора развоја пољопривреде, а и руралних подручја целокупно.

4.5. ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сходно проблемима и ограничењима који прате нашу земљу кад је у питању пољопривредно саветодавство, можемо рећи да је потребно посветити више пажње у развоју и оживљавању пољопривредног саветодавства, како би оно могло да испуни своје задатке. С обзиром да се наша земља бори за чланство у ЕУ, потребно је пре свега да саветодавство усклађује како са европским, тако и са светским стандардима, како би се унапредило и модернизовало. Потребно је истражити системе пољопривредног саветодавства у другим земљама, уочити предности и мане, на тај начин покушати на што бољи начин конципирати наше саветодавство. Начин организовања и финансирања саветодавства у великој мери зависи од државе, а такође и териоријална расподела, тако да држава игра значајну улогу код одлучивања модела саветодавства, а исто тако представља значајну подршку унапређења и развоја.

Да би саветодавна служба обављала све своје задатке, остварила циљеве и даље се унапређивала, потребно је да располаже одређеним финансијским средствима. У супротном случају, сваки недостатак средстава, доводи до немогућности извршења рада и застоја у даљем развоју рада. Потребно је формирати такву пољопривредну саветодавну службу која била оптимално опремљена, како кадровски, тако и на друге начине, а исто тако и финансирана. Потребно је да буде подршка аграрној и руралној популацији пре свега у ширењу знања и информација, односно да доприноси укупном аграрном и руралном развоју Србије. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Веома битно питање, када је у питању развој пољопривредног саветодавства Србије, јесте раздвајање саветодаваца од осталих стручњака у оквиру пољопривредне службе. Ово је пре свега неопходно како би се саветодавци максимално посветили свом послу и како им на терет не би пали послови администрације и друге врсте послове, који их спутавају у обављању конкретних послова саветодаваца. Како би се решио овај проблем, потребно је да држава издвоји довољно средстава за финансирање рада како саветодаваца, а још битније довољног броја стручњака, који ће извршавати своје послове.

Да би пољопривредни саветодавци пружали квалитетне услуге пољопривредницима, потребно је да се константно ради на њиховом даљем усавршавању у раду и даљој

обуци ка модернизацији, како би пренели потребне информације пољопривредницима. Такође је потребно да пољопривредно саветодавство буде повезано са осталим научним и образовним институцијама. Пољопривредно саветодавна служба замишљена као део „сазнајног троугла“ састављеног од истраживача, образовања и саветовања, а тренутно се шире посматра као део „пољопривредних иновационих система“. Владе у различитим земљама основале су организације саветодавне службе да би пренеле нове технологије развијене у пољопривредно истраживачким центрима. Саветодавна служба је такође обезбедила повратну информацију истраживачима који су радили на проблемима пољопривредника. Овај приступ ширења информација (познат и као приступ преноса технологије), шире се назива линеарним моделом с обзиром да подразумева линеарну реакцију између истраживача, саветодавне службе и пољопривредника са организованом науком коју је држава финансирао као извор иновације. Потребно је да и наша земља примењује овакве методе, како би довела до успешнијег рада пољопривредног саветодавства и бољих резултата.

Битно је да сами саветодавци буду спремни и заинтересовани да сва научна сазнања која су стекли, пренесу на наше фармере и на тај начин им омогуће што боље управљање газдинствима, а исто тако да допринесу руралном и аграрном развоју. Да би се српска пољопривреда модернизовала и ушла у корак са савременим земљама, потребно је стално унапређивати систем научних истраживања и образовања у пољопривреди, јер заправо од тога зависи квалитет саветодавца, његов рад, а самим тим и развој пољопривреде. Саветодавна служба мора да усклађује своје активности са осталим агроеколошким, економским, социјалним, политичким и другим условима у Србији и уз сталну координацију свог рада са осталим учесницима у пољопривреди доведе свој рад до најбољег могућег нивоа. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Успешно функционисање пољопривредног саветодавства зависи и од менаџмента, који мора бити постављен на прави начин. Потребно је да министарства и секретаријат пољопривреде, на макро нивоу, буду способни да реше сва питања и проблеме везане за пољопривредну службу. Исто тако регионални менаџментски ниво мора да одговори захтевима и специфичностима тог региона и на основу тога најбоље могуће извршава своје радне задатке и помаже сељацима. Када је у питању микро менаџмент, онда говоримо о директном раду саветодаваца са пољопривредницима, где на основу реалне ситуације и услова дају пољопривредницима најбоља могућа решења.

За успешно функционисање пољопривредног саветодавства од велике важности је проверавање саветодавног рада и његове успешности на терену. Да би саветодавна служба могла да се развија, увиђа грешке у раду и избегава их, потребно је константно прикупљање информација и праћење пројекта развоја. Два процеса су битна у томе, а то су мониторинг и евалуација. Мониторинг у саветодавству обухвата континуирано проверавање напретка у остваривању саветодавног програма, а на основу свеукупног планирања и планирања активности и ресурса (буџетско планирање). Мониторингом се уочава потреба за релативно краткорочним мерама којима би се кориговало одступање од планираног. Евалуација обухвата периодично проверавање ефекта саветодавног рада. Њоме се проверава смисао саветодавног концепта односно саветодавних метода, али и колико су те методе учинковите. Евалуацијом се идентификује средњорочно и дугорочно прилагођавање планова саветодавног рада, али и потребе за њиховим мењањем (Петровић, 2007). Мониторинг се обично схвата као мера упозорења које менаџмент треба да добије у току реализације одређених програма који се на тај начин прате, а евалуација се више схвата као критична анализа остварених резултата у поређењу са планираним, а на основу успостављених критеријума анализе. Због значаја који имају мониторинг и евалуација пољопривредне саветодавне службе, њихово увођење у институције Србије намеће потребу да их спроводе компетентни стручњаци. Зато се у издвајањима из аграрног буџета Републике Србије за ПССС Србије, у оквиру тих средстава издвајају и средства за праћење и оцењивање ефеката рада саветодаваца и то као накнада стручњацима који обављају ове послове и за трошкове који директно учествују у праћењу и оцењивању ефеката рада саветодаваца.

Индивидуалан саветодавни рад јесте најквалитетнији облик саветодавног рада, јер се саветодавац максимално посвећује појединцима. Међутим, због циља да се подигне општи степен образовања и због великог броја пољопривредних газдинстава у нашој земљи, потребно је све више радити на унапређењу и увођењу групног, масовног и медијског рада између пољопривредне саветодавне службе и пољопривредника. Да би ова метода саветодавног рада успешно функционисала, потребно је да саветодавци буду обучени за овакав рад, а исто тако потребно је да пољопривредници оформе удружења и различите типове заједница које би окупљале пољопривреднике сличних интересовања и проблема, како би олакшали рад самих саветодаваца и допринели успешнијем раду.

Да би се унапредио саветодавни рад, важно питање представља и планирање и програми саветодавног рада. Саветодавни рад треба да буде усклађен са потребама локалне заједнице и стварним потребама газдинства, јер се само тако може постићи мотивација пољопривредних произвођача за даље унапређење пољопривредне производње. Да би се то постигло саветодавци морају у разговору са онима којима су њихове саветовне услуге и намењене, а то значи пољопривредним произвођачима, фармерима, врло пажљиво да ослушкују какве су њихове потребе у условима у којима организују своју производњу. Морају се поставити циљеви који треба да буду усклађени са потребама и проблемима локалне заједнице, али и стварним потребама породичних газдинстава. Остварење тих циљева мора да буде поједнако важно и за саветодавце и за кориснике саветодавних услуга. Остварење тих циљева мора да буде поједнако важно и за саветодавце и за кориснике саветодавних услуга. Савети треба да одговарају изабраном циљу и да прате знања и способности које фармери поседују. То због тога јер једино саветодавци могу да процене каква су знања и вештине које поседују фармери и на основу тога одреде какви су им савети потребни, које саветодавне методе треба да користе, која средства за постизање постављених циљева да користе и друго. Значи да једино ако се уважавају стварне потребе фармера има смисла пружати саветодавне услуге. Пољопривредна саветодавна служба која покрива одређену територију својим активностима у условима пољопривреде који владају у Србији мора се посветити планирању и програмирању саветодавног рада, пошто саветодавци поред наменског одговора на потребе и позиве сељака, морају и превентивно – едукативно да делују, како би подигли општи ниво знања и информисаности произвођача на њиховом терену. Значајно место у овом питању имају и кампање општег карактера, које треба да реше неке од главних у питања у нашој земљи, као што су: регистрације газдинстава, проблем увођења основне евиденције на газдинствима, подизање нивоа знања и информисаности у вези са нпр. остацима пестицида, стандардима у производњи, заштите животне средине и томе сл.

Још једно од значајних питања у развоју рада пољопривредног саветодавства јесте комерцијализација саветодавног рада и постојање приватних саветодавних служби. Имајући у виду да је саветодавство у Србији финансирано од стране државе, значи да постоји интерес државе за финансирање самог саветодавног рада, а исто тако услуге треба да пружају како стручњаци из државне службе, тако и остали пружаоци услуга који испуњавају услове прописане законом. Комерцијализација би се могла

спроводити у правцу наплате појединих услуга или дела услуга које пружају државне или неке друге саветодавне службе. Када говоримо о перспективи и постојању приватног пољопривредног саветодавства, можемо рећи да би сви приватни саветодавци и приватне службе којима је то основна активност за коју су регистровани требали да имају право да конкуришу за јавна, државна средства за саветодавство. У ову групацију никако не смеју да уђу било какве форме продаваца инпута у пољопривреди и друге сличне компаније и фирме које би могле да угрозе основне етичке и професионалне принципе у саветодавству. Појаву и деловање приватних саветодавних служби у пољопривреди Србије држава не сме законски да ограничава и, уколико се ради правим и квалитетним саветодавцима и саветодавним предузећима, она ће се појавити онда када на тржишту буду постојали услови, односно корисници њихових услуга, који ће омогућити њихов рад. (Петровић, Јанковић, 2010.)

Саветоданва служба пружајући услуге својим корисницима, који траже различити облике помоћи, мора да покаже да она као један систем функционише кроз заједничку комуникацију свих нивоа комуникације. Када су у питању саветодавни послови и доношење одлука, требало би да сви нивои буду одговорни и да се организација и доношење одлука врши на сваком нивоу организације. Мора да постоји комуникација између свих нивоа, односно надређених и подређених и да свако има одређени ниво слободе у решавању проблема, доношењу одлука, постављању циљева и другог. Због тога је неопходна децентрализација рада саветодавне службе на свим нивоима, да би се омогућило како лакше функционисање саме организације, а исто тако и лакше пружање рада, односно помоћи пољопривредницима. Децентрализација саветодавног рада у Србији је присутна у значајној мери кроз надлежности Секретаријата за пољопривреду, водопривреду и шумарство у Војводини и МПШВ у централној Србији. У раду регионалних пољопривредних служби такође постоји изванредан ниво децентрализације у одлучивању. Успешна децентрализација мора да подразумева и начин финансирања и квалитетне кадрове који ће знати и смети (имати право) да доносе одлуке на нижим нивоима одлучивања. Овде је важно и питање повратних информација са терена у вези са квалитетом саветодавног рада, јер то може да утиче на смер, методе и циљеве саветодавног рада у наредном периоду (Петровић, Јанковић, 2010).

Да би се могућности развоја оствариле, пре свега унутар самог саветодавства мора да постоји жеља за унапређењем и бољим радом. Саветодавци морају бити спремни да

повећају своју одговорност у послу, побољшају и ствара нове начине рада, прати проблеме и константно покушава да нађе решења за пољопривреднике, да створи складан однос са произвођачима, буде спреман да сарађује са свим нивоима у организацији и да је спреман на пожртвован рад. Треба побољшати способност саветодаваца како би пружали саветодавне услуге. Квалитет зависи од саветодавца. Када пољопривредници поставе критеријуме за квалитетне услуге њих интересује садржај тих услуга, али их често интересује и начин на који они који им пружају услуге сарађују са њима. Квалитети као што су став пун поштовања, правовремено обављање дужности, брзо реаговање у хитним случајевима, али и спремност да их неко саслуша од велике су важности за фармера.

Да би пољопривредна саветодавна служба успешно реализовала своје активности које се односе на пружање услуга, едукацију и обуку пољопривредних произвођача она мора да буде правилно организована. Различити приступи и модели организовања пољопривредне саветодавне службе развијених земаља, показују да сваки од њих има одређене предности и недостатке. Не постоји савршен модел организовања, јер свака земља формира онакво саветодавство какво одговара датим условима те државе. Све то представља полазну основу за проналажење адекватног модела организације, активности саветодаваца и метода рада пољопривредне саветодавне службе која би у нашим условима дала најповољније резултате. Потребно је сагледати предности и недостатке модела организовања саветодавства појединих земаља, открити њихове предности и недостатке и на тај начин формирати оптимални модел саветодавне службе за услове које су присутни у Србији.

У правцу промена децентрализације, либерализације, приватизације и демократизације вишеструки приступ пружања саветодавних услуга укључује и повећани значај приватних пружалаца услуга као и промену става према пољопривредним произвођачима који се идентификују као клијенти способни за тражење услуга које су им потребне, а не само као обични корисници. Потреба се дефинише као нешто што људи траже, што им је потребно и што вреднују толико да су спремни да уложе средства, време и новац не би ли добили услуге које су тражили. Принцип пружања услуга према потребама упућује на то да ће услуге бити вођене потребама корисника, да је онај ко пружа услуге одговоран кориснику, а да корисници услуга могу слободно да бирају особе које ће им пружати услуге. Успешност ПСС према потребама огледа се кроз пољопривреднике који имају приступ ПСС, приходи

од пољопривредне производње пољопривредника се повећавају и присутна је конкуренција међу саветодавцима. На тај начин се ствара саветодавна служба које је оријентисана према потребама и која је у потпуности одговорна за квалитет пружене услуге клијентима, који плаћају те услуге захваљујући поседовања новчаних средстава. (Neuchatel Group, 2006.).

Веома је битно нагласити да пољопривредно саветодавство представља део Система знања и информација у Србији (АКИС-а). Важно питање везано за АКИС јесте како да саветодавна служба буде његов поједнако битан и функционалан део. Систем знања и информација чине три подсистема: истраживачки подсистем, подсистем задужен за ширење знања и „кориснички“ подсистем. Основне функције АКИС-а представљају уствари главне изазове пољопривредног саветодавства и оно има улогу у свакој од тих функција, а то су: идентификација потреба, стварање иновативног знања, операционализација знања, ширење знања, примена знања и евалуација искуства. Оно што је од великог значаја јесте функција операционализације знања и ширење знања, јер се сматра да пољопривредно саветодавство има веома битну улогу у томе. Главни изазови у оквиру ових функција јесу заправо поједностављивање саветодавног садржаја упућеног пољопривредницима, преузимање одговорности за пренете информације и знања пољопривредницима, занисвање комуникације на поузданима сазнањима и приближавање саветодавног и научно-истраживачког рада, како би се што боље одговорило свакодневним захтевима у пољопривредној пракси. Исто тако ширење знања представља изазов пољопривредног саветодавства у смислу да се морају препознати поризвођачи по категоријама, мора се усмерити саветодавни рад циљним групама, потребно је радити што више на групним методама саветодавног рада, усмеравање рада саветодавне службе према актуелним проблемима у пољопривреди државе, као и јачање идентитета ПСС, како би се стекло поверење код оних којима се пружају информације. (Јанковић, Петровић, Новаков, 2016.)

Стратегија развоја пољопривреде Србије за период 2014-2024. године има шест развојних циљева: раст производње и стабилност дохотка произвођача, раст конкурентности уз прилагођавање домаћем и страном тржишту и техничко-технолошки напредак у пољопривреди, одрживо управљање ресурсима и заштита животне средине, унапређење живота у руралним подручјима и смањење сиромаштва, унапређење институционалног оквира развоја пољопривреде и управљање јавним политикама и модернизација организација, као и прилагођавање пољопривредне

полититике са заједничком политиком ЕУ. За саветодавство ови циљеви имају велики значај и представљају велики изазов, јер заправо ни један од ових циљева не може бити остварен без саветодавне службе, тако да саветодавна служба има значајну и највећу улогу у остваривању циљева ове стратегије. (Јанковић, Петровић, Новаков, 2016.)

5. ЗАКЉУЧАК

На основу анализе тренутног стања пољопривредног саветодавства Републике Србије и на основу спроведене анкете, добијен је закључак да ПСС као један од главних инструмената аграрног и руралног развоја у Србији није још у довољној мери развијен да би се истакле и искористиле све његове предности.

Ка што је познато идеалан модел саветодавства не постоји. Свака земља пољопривредно саветодавство мора да прилагоди својим агро-еколошким, друштвено-економским условима и регионалним специфичностима, како би оно функционисало на најбољи могући начин.

У нашој земљи саветодавство је организовано од стране државе и почива на владином извору финансирања, а с обзиром на друштвено-економске прилике и на велики број малих пољопривредних газдинстава, саветодавне услуге су бесплатне.

Анализом ПСС у Србији добијен је закључак да наше саветодавство има бројне слабости. Пре свега потребно је интензивирати рад саветодавне мреже, укључивање што већег броја пољопривредних газдинстава међу кориснике саветодавних услуга и запослити што већи број саветодаваца, нарочито из области агроекономије, механизације, информатичара и других профила. Иако је држава главни извор финансирања саветодавног рада, потребно је је пронаћи и друге, нове изворе финансирања пољопривредног саветодавства, нпр. увођењем плаћања чланарина или директним плаћањем за саветодавне услуге, што зависи од економског оснаживања пољопривредних произвођача. Потребна је додатна едукација саветодавног кадра, која води до стварања тржишта саветодавних услуга. Неопходно је постојање адекватне законодавно-правне регулативе из ове области, али исто тако и адекватна стратегија руралног развоја, чији би главни део заузимало пољопривредно саветодавство.

Потребно је проширити активности и методе саветодавног рада коришћењем групних метода, чиме се постиже да већи број пољопривредних произвођача буде обухваћен

саветодавним радом и на тај начин добије стручну помоћ и информације којима се може унапредити пољопривредна производња. Ове методе рада заступљене су у програмима рада пољопривредних саветодавних служби али оне морају наћи ширу примену. Потребно је радити на сталној едукацији и усавршавању пољопривредних саветодаваца, али и самих пољопривредних произвођача. Усавршавање саветодаваца могуће је само уз развијен систем образовања и неопходно је побољшати, појачати везу између научно - истраживачких институција и крајњих корисника саветодавних услуга, пољопривредних произвођача. Од едукације и даљег усавршавања пољопривредних саветодаваца зависи и даљи развој ПССС и њене активности.

У данашњим условима развоја саветодавства потребно је тежити проширењу активности саветодаваца на неке друге сфере живота и интересовања као што је заштита животне средине, производња здравствено исправне и безбедне хране, унапређење руралног развоја и смањење руралног сиромаштва и друго.

6. ЛИТЕРАТУРА

1. Alex i cap. (2002.): „Rural Extension and Advisory Services“, International Bank for Reconstruction and Development, Agriculture and Rural Development Department, Washington
2. Anderson, J. (2008.): Background paper, for the world development report 2008., „Agricultural advisory service“
3. Божић. Д., Богданов Н., Шеварлић М. (2011.): “Економика пољопривреде”, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду
4. Група аутора (1970): „Пољопривредна енциклопедија 2, КРМ – ПРОИ“, Југословенски лексикографски завод, Загреб
5. Група аутора (1987): „Стручна пољопривредна служба-главни план“, Институт за примену науке у пољопривреди, Београд
6. Ђурић, К., (2015): „Економика пољопривреде-практикум“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
7. Ђурић, К., Његован З. (2016): „Економика пољопривреде“, Пољопривредни факултет, Нови Сад
8. Ђурић, К., Продановић Р., Јахић, М. (2017): „Компарација пољопривредног саветодавног система Републик Србије и Европске уније“, Европско законодавство, број 60., стр. 209-226.
9. Живковић, Д., Јелић, С., Рајић, З. (2009) „AGRICULTURAL EXTENSION SERVICE IN THE FUNCTION OF RURAL DEVELOPMENT“, Poljoprivredni fakultet, Beograd
10. Закић-Вујатовић, З. (2001): „Аграрна економија“, Економски факултет, Београд
11. Зорановић, Т., Вукоје В. (2002): “Саветодавство намењено пољопривредним газдинствима смештено на Веб-у“, Агроэкономика, број 31, стр. 151-156. Збирник радова научног скупа „Сточарство и агрономија у процесу транзиције“, Пољопривредни факултет, Нови Сад,

12. Зорановић, Т., Поткоњак, С., Мачкић, К. (2014): „Пољопривредна саветодавна служба на интернету“, *Агроекономика*, број 61-62, стр.31-38. Пољопривредни факултет, Нови Сад
13. Јанковић, Д. (2007) „Организациони модели пољопривредног саветодавства“, *„Агроекономика“*, број 36., стр. 58-70. Тематски зборник „Актуелни проблеми транзиције агропривреде“, Пољопривредни факултет, Нови Сад
14. Јанковић, Д. (2007): „Дефинисање пољопривредног саветодавства“; Међународни научни скуп „Мултифункционална пољопривреда и рурални развој“, (II) – очување руралних вредности“; Тематски зборник – друга књига, стр. 938-945, 6-7 децембра, Београд, 2007
15. Јанковић, Д., Петровић, Ж., Чикић Јована (2010): „Карактеристике саветодавног процеса у раду са одабраним газдинствима у Војводини“, *Економика пољопривреде*, вол 57, бр.2, стр. 257-274.
16. Јанковић, Д., Петровић, М., Новаков, М. (2016): „Изазови пољопривредног саветодавства у Србији“, *Агроекономика*, број 71, стр. 67-82. Пољопривредни факултет, Нови Сад
17. Kadlečikova, M. (2012.): „Agricultural extension in EU countries“, Nitra
18. Костић, С. (2010): „Могућности унапређења ПСС Републике Србије“, *Економика пољопривреде* vol 57, бр.3, стр.437-448, Београд.
19. Марковић, К. (2004): „Пољопривредна саветодавна служба у функцији развоја менаџмента у пољопривреди“, магистарски рад, Пољопривредни факултет, Нови Сад
20. Марковић, К., Михајловић, Л. (2004): „Саветодавство у функцији развоја агропривреде у Републици Србији“, Тематски зборник са научног скупа са међународним учешћем, под називом: Капитал у пољопривреди, стр. 167-171., Економски факултет, Суботица.
21. Марковић, К., Томаш, М. (2010):“ Законодавно-правни оквир као један од услова за развој пољопривредног саветодавства“, *„Агроекономика“* број 45-46, стр. 61-69. Пољопривредни факултет, Нови Сад
22. Марковић, Катарина (2006): „Актуелно стање и будућност пољопривредног саветодавства у Србији“, *Агроекономика* бр.34-35, стр. 103-109. Тематски зборник: „Транзиционе реформе и агропривреда“, Пољопривредни факултет, Нови Сад 2005-2006.

23. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (2009): „Стратегија развоја пољопривредног саветодавства у Србији“.
24. Министарство пољопривреде, шумарства, водопривреде Републике Србије (2013): „Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014-2024“, Београд
25. Михајловић, Л. (2001): “Пољопривредно саветодавство у централним и источноевропским земљама – стање и перспектива развоја”, *Агроекономика*, бр. 30, стр. 42-52. Пољопривредни факултет, Нови Сад
26. Михајловић, Л., Арсеновић, Ђ. (2002): „Економика пољопривреде са задругарством“, Пољопривредни факултет, Нови Сад
27. Neuchatel Group (2006): „Savetodavna služba koja odgovara potrebama“; Sanne Chipeta za Švajcarski centar za savetodavnu službu za poljoprivredu i ruralni razvoj (AGRIDEA), Danska poljoprivredna savetodavna služba, Lindau.
28. Новковић, Н. (1992): „Јапанска пољопривреда и пољопривредна саветодавна служба“, Пољопривредни факултет, Нови Сад
29. Новковић, Н. (1999): “Агроменаџмент”, Нови Сад
30. Новковић, Н., Шомођи, Ш. (1999): „Агроменаџмент“, ПКБ центар за информисање, Падинска Скела, Београд
31. Огризовић, Б., Теофанов, С. (2007): „Улога и значај пољопривредне саветодавне службе АП Војводине“, *Савремена полјопривредна техника*, вол-33, број 3-4, Нови Сад
32. Перић, И. (2004): „Пола века друштва за заштиту биља Србије – предисторија и историја“; излагање поводом обележавања 50. годишњице Друштва за заштиту биља Србије на V Конгресу о заштити биља; Златибор, 2004.
33. Петровић и сар. (2007): „Систем информација у пољопривредном саветодавству Војводине“, Пољопривредни факултет, Нови Сад
34. Петровић, Ж. (2009): „Структура и функције Система информација пољопривредног саветодавства Војводине“; 3. конференција саветодаваца ПСС АП Војводине, Врдник
35. Петровић, Ж., Јанковић, Д. (2002.): “Организација саветодавства у пољопривреди Војводине”, *Летопис научних радова* број 1, стр. 128-144. Пољопривредни факултет, Нови Сад.
36. Петровић, Ж., Јанковић, Д. (2010): „Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе“, Пољопривредни факултет, Нови Сад

37. Петровић, Ж., Јанковић, Д., Чикић, Ј. (2009.): Problems in the extension work and farmers' needs in Serbia, Економика пољопривреде, вол. 57. Стр. 91-98. Београд.
38. Петровић, Ж., Миладиновић, М., Новаков, М. (2007): „Развој локалне саветодавне службе и запошљавање пољопривредних стручњака“, Економика пољопривреде, vol 54, број 1, стр. 25-39, Београд.
39. Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство, водопривреду (2010): „Правилник о организацији и раду пољопривредне саветодавне службе АП Војводине“; Вршац, IV Семинар саветодаваца АП Војводине.
40. Rivera, M. K., Sulaiman, V. R. (2009): „Extension: object of reform, engine for innovation“, Agriculture, vol 38, No 3, pp 267-273.
41. Rivera, W., Qammar, M. K. (2003): „Agricultural Extension, Rural Development and the Food Security Challenge“; FAO, Rome.
42. Службени гласник Републике Србије (2014): „Уредба о утврђивању годишњег програма развоја саветодавних послова у пољопривреди за 2014“, Београд.
43. Службени гласник Републике Србије (2014): „Уредба о утврђивању годишњег програма развоја саветодавних послова у пољопривреди за 2014“, Београд
44. Тумбас, П. (1998): “Системи подршке одлучивања у функцији саветодавства у пољопривреди”, докторска теза, Економски факултет, Суботица
45. Церанић, С., Пауновић, Тамара, Поповић, Блаженка (2011): „Саветодавна служба у едукацији и стручном усавршавању пољопривредног становништва у Србији“; Део пројекта Министарства за науку и технолошки развој под називом „Развој и примена нових и традиционалних технологија у производњи конкурентних прехранбених производа са додатом вредношћу за европско и светско тржиште – створимо богатство из богатства Србије“
46. Шеварлић, М. (2003): „Нова улога пољопривредне саветодавне службе у развоју села Србије“; Економика пољопривреде, vol 50, број 2, стр. 129 -157, Београд.

Интернет сајтови:

1. www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs (август 2018.)
2. www.psss.rs (август 2018.)
3. <http://eukonvent.org> (август 2018.)
4. <http://www.stat.gov.rs/> (август 2018.)

7. ПРИЛОЗИ

Прилог 1.: Упитник за пољопривреднике

Упитник

1. Да ли сте корисник саветодавних услуга?

а) Да

б) Не

<p>2. Општи подаци о газдинству (тип производње, локација газдинства, величина газдинства, број чланова домаћинства који се баве пољопривредом, старост носиоца газдинства и његова стручна спрема):</p>	<p>2. Општи подаци о газдинству (тип производње, локација газдинства, величина газдинства, број чланова домаћинства који се баве пољопривредом, старост носиоца газдинства и његова стручна спрема):</p>
<p>3. Које услуге најчешће користите?</p>	<p>3. Главни разлог због ког не користите саветодавне услуге?</p>
<p>4. Да ли Вам саветодавне услуге помажу и како оценјујете квалитет пружене услуге?</p>	<p>4. Да ли знате све погодности које може да Вам пружи саветодавство?</p>
<p>5. Да ли у будућности планирате и даље да користите услуге саветодавства?</p>	<p>5. Да ли планирате у будућности да користите саветодавне услуге?</p>
<p>6. Шта мислите да ли нешто треба да се промени при пружању услуга и помоћи? Идеје?</p>	<p>6. Да ли мислите да треба да се изврши нека промена у пружању саветодавних услуга, како би и Ви постали корисници?</p>
<p>7. Ваша оцена саветодавног рада, колико сте задовољни?</p>	<p>7. Шта је оно што оекујете од саветодавства?</p>